

Istituto Figlie di Maria Ausiliatrice

Salesiane di Don Bosco

**Provincie Heilig Hart - BEG
Groot-Bijgaarden - België**

**50 jaar Vlaamse provincie
zusters van Don Bosco
1969–2019**

Inhoud

Inleiding.....	4
Alles begon in Italië	5
De eerste jaren in België: 1891-1913	5
Deel van de Engelse provincie: 1913-1921	7
Een autonome Belgische provincie: 1921-1969	7
De Vlaamse provincie: vanaf 1969	8
Vertakking	8
Toch een opgave	11
Nieuwe constituties in een nieuwe provincie	12
Vorming.....	13
Groeiend taalbewustzijn, groeiende zelfstandigheid.....	16
Aanpassing van het kloosterkleed	17
Het jubeljaar 1972, een tijd van groot enthousiasme.....	19
Een nieuw beeld, een nieuw beleid komt op gang	21
Zending.....	21
Missie	25
Van piramidesysteem naar (mee)denkgroepen.....	26
Herstichting: vanuit de denkgroepen naar de basis.....	27
Een pleidooi voor het gemeenschapsleven – De Geest van Mornese	28
De geschiedenis in beweging	30
Aanwezigheid in salesiaanse huizen	30
Overzicht van de gemeenschappen in België en Nederland die werden gesloten	31
Aanwezigheid in Lippelo – Maria Hulp (1903-2011)	32
Aanwezigheid in Gerdingen – Maria Hulp (1928–1982)	33
Aanwezigheid in Groot-Bijgaarden 295 (1950-2006).....	34
Aanwezigheid in Maasniel – Moeder Mazzarello (1965-2004).....	36
Aanwezigheid in Dilbeek-Savio (1978-1987).....	37
Aanwezigheid in Lommel (1992-2008).....	37
Aanwezigheid in Gent: Videshuis (2006-2011)	38
De salesiaanse boom groeit verder.....	38
Boxbergheide	39
Verbonden met school en parochie.....	39
Brugge	41
Het leven weer oppakken in Huis Mensa.....	41
Groot-Bijgaarden.....	43
School, medewerkersgroep, internaat en provinciaal	43

Heverlee	46
Eerste gemeenschap 1966-1998	46
Tweede gemeenschap	47
Huize Hoop	50
Kortrijk	52
Internaat, CKG, basisschool, speelplein, zorg voor oudere zusters	52
Van eenvoudige kapel tot campus Sint-Anna	52
Wijnegem	56
Internaat en gemeenschap op rust	56
We feesten graag: enkele mijlpalen	59
Roeping – zending	67
Zusters van Don Bosco op missie	67
Congo	68
Tunesië	69
West-Afrika	70
Africa Equatoriale AEC	71
Rome Auxilium	71
Hoe een algemeen kapittel de polsslag van het concrete leven aanvoelt	72
Provinciale oversten	75
Opvoedende gemeenschap	76
Het actieve religieuze leven in Vlaanderen	76
Tot besluit	77

Inleiding

De viering van 50 jaar Vlaamse provincie zette ons aan om even terug te kijken. De provincie Heilig Hart heeft een lange geschiedenis. In 1903 kwamen de eerste zusters van Don Bosco in Lippelo aan. In 1969 werd de Vlaamse provincie een autonome provincie met zr Agnes Deraeve als provinciale. Wij allen zijn dankbaar voor deze evolutie.

In dit document willen wij enkele belangrijke aspecten van de voorbije 50 jaren naar voor brengen.

Het is zeker niet de bedoeling om alles aan bod te laten komen, maar wij hebben geprobeerd om recht te doen aan de geschiedenis zoals wij ze terugvinden in het archief en vanuit onze persoonlijke ervaring.

Toen de provincie 25 jaar bestond, heeft zr Agnes Deraeve een document geschreven daar hebben wij nu uit geput, aangevuld met de beleving en de evolutie van de laatste 25 jaren.

Wij zien duidelijk dat de Geest onze provincie geleid heeft door de medezusters en de omstandigheden, zoals Don Bosco het verwoordde.

Wij willen alle kinderen, jongeren, ouders, de salesiaanse familie en alle medewerkers in onze huizen, scholen en werken danken voor hun positieve medewerking aan het project van Don Bosco en Maria Mazzarello.

Voor de passie die zij uitdragen omdat Don Bosco hen begeistert heeft met zijn passie voor de jongeren, vooral voor de behoeftige kinderen en jonge mensen op velerlei vlak.

Wij hopen dat zij ons blijven inspireren en met ons op weg gaan, zodat we toekomst kunnen openhouden voor het charisma van Don Bosco en Maria Mazzarello in deze tijd, in Vlaanderen.

Don Bosco en Maria Mazzarello, ga ons voor... ga ons voor!

Wij rekenen op jullie!

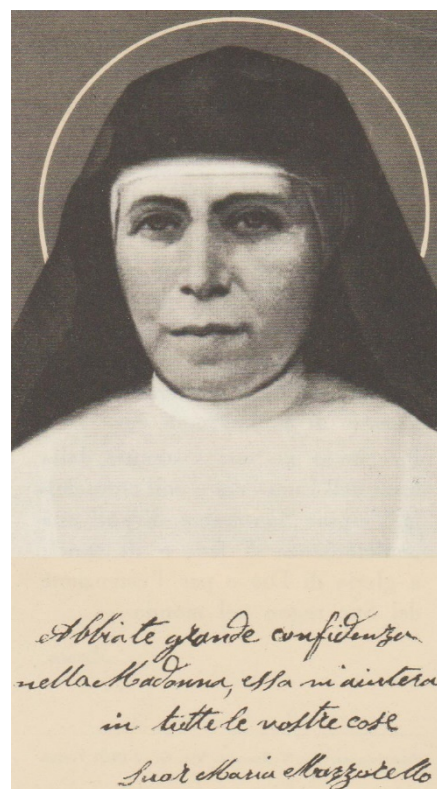
Alles begon in Italië

Kloosterinstituten zijn ontstaan om een evangelische dienst aan te bieden die beantwoordt aan de behoeften van de tijd waarin ze gesticht zijn. Ze zijn geïncarneerd en geëngageerd. Zo dragen ze bij tot de verkondiging en de uitbreiding van het Rijk Gods in de geschiedenis en vandaag. Hun werken zijn gerealiseerd binnen het mentale referentiekader van hun tijd.

Ooit zei Don Bosco: “Ik ben steeds vooruitgegaan zoals de Voorzienigheid en de omstandigheden het mij ingaven.” Een uitspraak die maar al te waar is.

In 1872 is de congregatie van de zusters van Don Bosco ontstaan uit die sterke liefde, die pientere geest en dat durvende hart van Don Bosco en Maria Mazzarello. De zusters zouden zich naar Don Bosco's wens *Dochters van Maria Hulp der Christenen* noemen. Don Bosco wilde deze congregatie als “levend monument” van dank aan Maria Hulp der christenen. Later werden ze in de volkstaal *zusters van Don Bosco* genoemd. Die nieuwe stichting in de Kerk verspreidde zich als een wijdvertakte boom over de gehele wereld.

**Wij ook, in België, zouden mogen
genieten van dat levengevende sap,
gestuwd vanuit diepe krachtige wortels.**

De eerste jaren in België: 1891-1913¹

In 1891 werd die boom, met de komst van de salesianen en de zusters te Luik, een tak rijker. Zo ontstond de Franse provincie. De toenmalige bisschop van Luik, monseigneur Doutreloux, was ervan overtuigd dat de salesiaanse opvoedingsstijl de moeite waard is. Daarom vroeg hij aan Don Bosco meermaals om salesianen en zusters naar België te sturen om zorg te dragen voor de verlaten arbeiderskinderen in het Waalse industriebekken in Luik. Don Bosco had dit één jaar voor zijn dood nog zelf toegezegd. Het gebeurde op 8 december 1887. Op 31 januari 1888 overleed Don Bosco. Luik werd zijn laatste stichting. Op 21 november 1891 vestigden de

---

¹ De allereerste poging om salesianen naar België te krijgen, situeert zich in 1867: Don Bosco werd toen uitgenodigd ter gelegenheid van het derde internationale katholieke congres te Mechelen. Deze poging bleef evenwel zonder gevolg.

eerste salesianen en zusters² zich in Luik en richtten er een tehuis voor weeskinderen en een school op. De zusters stonden er in voor de keuken en het linnen van de internen en salesianen. Catechese en parochiewerk behoorden ook tot hun takenpakket. Jonge mensen sloten zich aan en deelden in het charisma van Don Bosco en Maria Mazzarello. Ze namen het op voor kinderen en jongeren. De eerste Belgische postulanten³ traden in 1895 in. Ze werden aangemaand de constituties goed te kennen en te beleven. Stiptheid en trouw werden hoog in het vaandel gedragen zonder afbreuk te doen aan de vreugde en de Geest van Mornese.

pastoor Antoon Van Elsen

Nog voor het begin van de Eerste Wereldoorlog kwamen er in België vijf gemeenschappen van de zusters bij. In 1903 vestigden de eerste zusters zich op vraag van pastoor A. Van Elsen in Lippelo, een klein dorp in de provincie Antwerpen. Het waren de eerste zusters van Don Bosco in Vlaanderen:

Zr Alexandrine Aussant, zr Marguérite Gili, zr Marie-Françoise Gombeer en zr Marie-Hélène Meukens

Zr Marie-Françoise Gombeer, zr Alexandrine Aussant, zr Marguérite Gili, en zr Marie-Hélène Meukens. Ze zouden de pastoor helpen bij zijn apostolaat in de parochie en vooral

de opvoeding van de meisjes behartigen. De nieuwe salesiaanse provincie breidde zich langzaam maar zeker uit met twee gemeenschappen in Sint-Denijs-Westrem en Doornik. De zusters deden in deze huizen dienst bij de salesianen. In 1908 werd naar een huis gezocht in de omgeving van Brussel. Omdat het zo moeilijk was om jonge religieuzen naar het buitenland te sturen voor hun opleiding, wilden de zusters van Don Bosco de mogelijkheid bieden om dit in België te doen. Ze vonden een huurhuis in Groot-Bijgaarden, waar ook de salesianen een werk hadden⁴. In 1909 startten de zusters een kleuterklas, een naaischool en een patronaat in Florz ⁵. Op 9 april 1910 beginnen de zusters een kleuterschool en lagere school in Groot-Bijgaarden.

² Zr M. Sampietro, zr C. Bensi en zr M. Pavese.

³ Een postulant is iemand die streeft naar het religieuze leven maar nog niet tot een bepaalde kloosterorde is toegelaten. Postulantie is een inleidende fase voorafgaande aan het noviciaat zoals dat bestaat in een monastieke instelling zoals in kloosters.

⁴ Brusselstraat 247, 1702 Groot-Bijgaarden

⁵ Florz  is een plaats in de gemeente Sprimont in de Belgische provincie Luik.

Deel van de Engelse provincie: 1913-1921

Op 24 oktober 1913 kregen de zusters te horen dat ze niet langer deel uitmaakten van de Franse provincie, maar bij de Engelse provincie gingen horen.⁶ Na de Eerste Wereldoorlog kende de congregatie een sterke groei, maar van de vele goede bedoelingen die de overgang naar Engeland vergezelden, zou er niet veel terecht komen. In 1914 brak de Eerste Wereldoorlog immers al uit. Door de oorlogsomstandigheden kon er van nieuwe stichtingen geen sprake zijn en stond de vorming op een laag pitje.

In Lippelo moesten de zusters in 1914 hun huis verlaten en trokken naar Sint-Denijs-Westrem. Toen ze terugkeerden, vonden ze een volledig vernielde school terug en moesten voorlopig in de pastorie overnachten. Toch gingen ze op eigen houtje door met hun werk. De aanwezigheid van de zusters werd gewaardeerd in het dorp en ze kregen de nodige steun van de gemeente.

Ook Groot-Bijgaarden kreeg te maken met de oorlog. Er verbleven soldaten in de gebouwen van de school en in 1917 moest de school haar deuren sluiten van het Duitse regime. In 1918 normaliseerde het schoolleven zich en kreeg de school steun van de gemeente.

Een autonome Belgische provincie: 1921-1969

In 1921 werd België een autonome provincie⁷. In 1925 vertrokken de eerste zusters naar Congo als missionarissen. De Belgische provincie, ontstaan als missiegebied, zond nu zelf haar missionarissen uit. In de jaren dertig en veertig profiteerden de zusters mee van de religieuze propaganda vanuit zalig- en heiligverklaringen. In 1929 werd Don Bosco zaligverklaard en gecanoniseerd in 1934. Bij Maria Mazzarello gebeurde dat respectievelijk in 1938 en 1954. Heel wat jongeren werden toen salesiaan of zuster van Don Bosco. De Belgische provincie telde tussen 1921 en 1940 zeven huizen: Lippelo (1903), Groot-Bijgaarden (1913), Scheut (1923), Hechtel (1925), Gerdingen (1928), Kortrijk (1928) en Heverlee (1933).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd meer aandacht besteed aan het middelbaar onderwijs. De zusters richtten ASO-, TSO-, en BSO-scholen op. De heiligverklaring van Domenico Savio in 1954 oefende ook een zekere invloed uit. Er ontstond bij de zusters een Savioclub, een beweging voor kinderen en jongeren. Vandaag bestaat in Groot-Bijgaarden nog steeds de bloeiende Savioparochie. Laura Vicuña, een meisje uit

---

⁶ De moeilijke periode waarin de Franse provincie zich bevond, vond haar basis in de tegenstand die alle religieuzen in het Frankrijk van toen ondervonden. In 1905 vond er een scheiding tussen Kerk en Staat plaats en vele religieuzen zagen zich genoodzaakt om hun noviciaat in het buitenland onder te brengen. Tal van zusters legden het ordekleed af om toch nog les te kunnen geven.

⁷ De nieuwe provincie zal in 1931 haar canonische erkenning krijgen.

Chili die later met haar moeder en zusje naar Argentina verhuisde, was een uitdagend voorbeeld van goedheid voor jonge meisjes.

De eerste provinciale verantwoordelijke van deze jonge provincie was zuster Maddalena Pavese. Zij was een van de eerste drie Italiaanse zusters die zich in 1891 in Luik vestigden. Ze kwam als novice en was toen 19 jaar. Zuster Maddalena overleed in Luik op 7 maart 1969 en was toen 97 jaar. De Belgische provincie opende tussen 1945 en 1969 nog 5 huizen in Sint-Pieters-Woluwe (1948), Boxbergheide (1956), Maasniel (1965), Heverlee (1966) en Wijnegem (1966).

Moeder Maddalena Pavese

De Vlaamse provincie: vanaf 1969

Vertakking

Vanaf de jaren zestig verandert er heel veel in onze maatschappij. In een mum van tijd nemen democratie, dialoog, participatie en medeverantwoordelijkheid de plaats in van de oude bestuurs- en gezagsorganen. Ook in de Kerk komt er een mentaliteitswijziging op gang. Dit was de vrucht van het tweede Vaticaans Concilie. Mede door de moeilijkheden tussen Vlaanderen en Wallonië⁸, werd de grote Belgische provincie (die ook Congo omvatte) in 1969 opgesplitst in 3 afzonderlijke provincies: Vlaanderen, Wallonië en Congo, drie afzonderlijke takken op dezelfde stam met elk een eigen culturele geaardheid. Omdat onze Vlaamse zusters ook actief waren in Waalse gemeenschappen, kregen ze de keuze tot welke provincie zij verder wilden behoren. De taal⁹ speelde hierbij geen onbelangrijke rol: een provincie kon maar één

---

⁸ Prof. Wilfried Dewachter: De verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië zijn zo groot en zo fundamenteel dat men terecht spreekt van twee onderscheiden maatschappijen in België. "Il y a en Belgique deux sociétés, l'une flamande et l'autre wallonne.". De verschillen tekenen zich uit op nagenoeg alle fundamentele maatschappelijke functies: het demografisch voortbestaan van de maatschappij, haar samenspraak of communicatie, de huishouding of economie, de leiding van de maatschappij of de politieke sturing, de cultuurproductie en cultuuroverdracht (socialisatie in de eerste plaats) en de sociale stratificatie of maatschappelijke ongelijkheid. De verschillen nemen in de loop van de jaren in België duidelijk toe, vooral vanaf de jaren 1960. "L'évolution de la Belgique Donne au peuple wallon le sentiment de n'être ni compris, ni entendu de ceux qui gouvernent le pays. Il s'interroge sur son destin au sein de la communauté belge" luidt het in het *Adresse au roi van de Assemblée des Elus socialistes de Wallonie* van 13 januari 1961.

⁹ Taal heeft een diepe, mensvormende functie.

In de bewoording van koning Albert II (in zijn kerstboodschap van 24 december 1998): "De taal van een mens bepaalt in hoge mate zijn wijze van redeneren en van aanvoelen, wat hij zal zien of wat hij niet zal zien. De taal waarin hij denkt is als een venster waardoor hij de werkelijkheid zal waarnemen. Zijn wereldbeeld wordt mede bepaald door zijn taal en wat hij niet onder woorden kan brengen, zal hem vlug ontgaan. Elke taal bezit haar

vormingshuis en één novicemeesteres hebben. De verantwoordelijken in Groot-Bijgaarden losten dit in het begin op door vijf minuten Nederlands en dan vijf minuten Frans te praten. Later werd dit één week Nederlands, één week Frans. Een onhoudbare toestand die om een menselijke en vernieuwende oplossing smeekte. De vernieuw(en)de beweging in de Kerk na Vaticanum II en meer bepaald het decreet *Perfectae Caritatis*¹⁰, deed bij de zusters van Don Bosco stemmen rijzen om de Belgische provincie op te splitsen in een Nederlandstalige en Franstalige provincie. Op 24 januari 1969 kreeg elke zuster in België een brief van de algemene overste, moeder Angela Vespa waarin ze verwees naar de ongemakken als gevolg van het zich meer en meer aftekenen van de tweetaligheid in de provincie. Aan alle zusters werd gevraagd om snel en spontaan te antwoorden op de vraag of het passend was om de Belgische provincie als experiment op te splitsen, tot welke provincie ze zouden willen behoren, en wie ze als provinciaal overste zagen.

24 augustus 1969 was een zeer memorabele dag, een keerpunt in de geschiedenis van de provincie. De Belgische *provincie Heilig Hart* werd opgesplitst in 3 zelfstandige provincies. Moeder Margaretha Sobbrero, lid van de hoofdtraad te Rome, kwam in opdracht van de algemene overste, moeder Ersilia Canta, de indeling van de Belgische provincie verduidelijken.

---

eigenheid, die afstraalt op al wie die taal spreekt. Een taal machtig zijn betekent dus niet alleen dat wij met andere mensen kunnen communiceren maar ook dat wij hun gevoeligheid, hun cultuur beter kunnen vatten, met andere woorden dat wij ze werkelijk kunnen begrijpen."

¹⁰ Pauselijk decreet van Paulus VI betreffende de vernieuwing en aanpassing van het religieuze leven.

Zr Agnes Deraeve, eerste provinciale van de nieuwe provincie Heilig Hart

De *provincie van het Heilig Hart*, omvat nu Vlaanderen en Nederland, de Nederlandstalige provincie Belgio Nord (BEG). Zuster Agnes Deraeve werd hier de eerste provinciale overste. Deze provincie telde op dat moment 15 gemeenschappen met 152 eeuwig geprofeeste zusters, 17 tijdelijk geprofeesten en 2 novicen. Het huis op de Brusselstraat 289 in Groot-Bijgaarden werd gekozen tot provinciaal huis van de Vlaamse provincie.

De *provincie van het Heilig Sacrament*, een duidelijke verwijzing naar de vernieuwde godsvrucht tot Jezus in het Heilig Sacrament, ontstaan te Luik, werd de Franstalige provincie, met zuster Yvonne Smeets als eerste provinciale.

Provinciaal huis van de Vlaamse provincie

Vlnr zr Yvonne Smeets, zr Josephina Ferrero en zr Agnes Deraeve

De *provincie Onze-Lieve-Vrouw van Afrika* werd de Congolese provincie voor onze zusters met zuster Josephina Ferrero als provinciaal overste.

Deze zusters zijn mijlpalen in de geschiedenis van de zusters van Don Bosco in België, in Wallonië, in Vlaanderen en in Congo.

Deze nieuwe structuur met een nieuw beleid, bracht een *nieuwe* beweging op gang. Daarbij waren Kerk en maatschappij na het concilie volop in een periode van diepgaande en snelle veranderingen. Het hele wereldgebeuren onderging een niet te stuiten evolutie. Maar, gedreven door eenzelfde spiritualiteit en goede onderlinge relaties, voelden de zusters zich verbonden en zagen ze deze nieuwe situatie hoopvol tegemoet.

Toch een opgave

Het mag niet tot een detail herleid worden als gezegd wordt dat de indeling in verschillende provincies, voor velen totaal verrassend aankwam. Aan elke zuster werd schriftelijk gevraagd tot welke provincie ze wilde behoren. Voor vele zusters was dit evident. Voor anderen helemaal niet. Sommigen hadden zelfs, vanaf hun eerste professie in een van de Waalse huizen gewerkt. Ze hadden zich aan taal en gewoonten aangepast en leefden graag in die bepaalde gemeenschappen. Het werd dus een *verplaatsing op eigen aanvraag* die niet zo vanzelfsprekend was. Voordien, bij de jaarlijkse retraite, werd soms met een zogenaamd blauw briefje de verplaatsing naar een ander huis of voor een nieuwe taak meegedeeld. Zo een belangrijke beslissing onverwachts zelf moeten nemen, was haast onvoorstelbaar. 22 Vlaamse zusters bleven in hun vertrouwde werk bij de Franstalige provincie. In de loop van de jaren kwamen er enkele van deze zusters naar de Vlaamse provincie over.

De 7 oudere en zieke Waalse zusters die in het rusthuis in Kortrijk verbleven, zouden tot na de bouw van een eigen rusthuis tot de Vlaamse provincie blijven behoren, namelijk tot september 1972.

In totaal behoorden er **aanvankelijk**:

- 15 gemeenschappen bij de Vlaamse provincie
  - ✓ 152 zusters met eeuwige geloften
  - ✓ 17 zusters met tijdelijke geloften
  - ✓ 2 novicen
- 10 gemeenschappen bij de Franstalige provincie
  - ✓ 101 zusters met eeuwige geloften
  - ✓ 14 zusters met tijdelijke geloften
  - ✓ 1 novice
- 4 gemeenschappen bij de Congolesse provincie
  - ✓ 52 zusters met eeuwige geloften
  - ✓ 2 zusters met tijdelijke geloften
  - ✓ 2 novicen

Nieuwe constituties in een nieuwe provincie

1969 was ook het jaar van een bijzonder algemeen kapittel: de belangrijkste gebeurtenis was de herwerking van de constituties. De zusters werden aangemoedigd om hun religieuze toewijding met veel liefde te beleven. Ze moesten ook hun evangelische geest en hun gebedsgeest vernieuwen om aan de heersende noden een antwoord te bieden en Christus na te volgen. Vervolgens moesten ze op zoek gaan naar een echt gemeenschapsleven waarin de omgang van de zusters met elkaar getuigde van Christus.

De nieuwe constituties moesten in harmonie zijn met de veranderende wereld. Ze moesten gelovig-gerichte mensen worden die een vrij antwoord konden geven op de noden van de tijd. En dit in gezindheid van Don Bosco, die zelf gezegd had: "Ik ben altijd vooruitgegaan zoals de omstandigheden en de Heer mij vroegen." Vanuit de grondige studie van de tijdsgeest profileerden de zusters hun moeilijkheden en mogelijkheden als religieuzen die naar de jongeren gezonden worden. Verandering brengt ook onzekerheid met zich mee. De jongeren hadden vragen over de zin van een eeuwig engagement. De ouderen stelden hun trouw aan Don Bosco in twijfel. Het ontstaan van verschillende jeugdgroepen deed de zusters nadenken over het feit of ze wel voldoende voorbereid waren op de dialoog die nodig is om jongeren te kunnen blijven aanspreken en boeien.

De evolutie bood evenwel ruimte aan pluriformiteit en decentralisatie, een bewustere medeverantwoordelijkheid en gemeenschapsgeest. De zusters konden nu nog meer solidair zijn met de gemeenschap en de jongeren. De mentaliteitsverandering kon voor de zusters een geloofsverdieping en uitzuivering betekenen en hen brengen tot een meer persoonlijke stellingname tegenover hun roeping. Ze moesten op een andere manier over God spreken. De nieuwe inspiratie werd concreet gemaakt in dichter bij de mensen staan, aandacht voor de zwakkere medemens, speelpleinen waar ook de allerarmsten welkom waren... De werken waren er voor de mensen en niet omgekeerd.

Vertrekkend vanuit het vijftiende algemeen kapittel in 1969 wilden de Vlaamse zusters meer tijd besteden aan het gebed, al dan niet vergezeld van dans of een inspirerende dia. Innerlijke stilte werd ook opgewaardeerd en stemmige muziek was toegelaten. De zusters van Don Bosco wilden eenheid tussen gebed en leven. Bidden moest meer zijn dan de uurtjes die een zuster in de kapel doorbracht. Ze moesten God in zo veel meer zaken kunnen ontdekken: in een kind, een stukje natuur... Toch bleven gemeenschappelijke gebedsmomenten wenselijk: de gebedsgeest moest blijvend gevoed worden. De dialoog met God moest omgezet worden naar een dialoog met mensen en er moest een evenwicht bewaard worden tussen gebed en actief leven. Soberheid, beschikbaarheid concrete dienstbaarheid en openheid voor de wereldnoden kwamen ook op de voorgrond.

De congregatie is wezenlijk kerkgericht. Daarom zijn de gemeenschappen evangelisch-apostolisch georiënteerd. Gemeenschappen worden ingeschakeld in de parochiale en diocesane pastoraal. Zusters werken actief mee in het kerkkoor, jeugdbeweging, scholen, catechese, parochie... Opleiding is noodzakelijk voor deze taak. Noties van pedagogie en psychologie zijn geen overbodige luxe.

Tijdens het Algemeen Kapittel van 1996 werd beslist de eenheid in de wereldcongregatie te weerspiegelen in datzelfde kruisje dat alle zusters dragen, een teken van éénheid: zowel uniform als lekenkledij werd algemeen aanvaard, afhankelijk van het werelddeel en de context waarin de zusters leven en werken.

Nieuwe constituties met kruisje

Vorming

Gebruik maken van de mogelijkheden die de hedendaagse maatschappij schept en valstrikken proberen te vermijden, vraagt vorming, in het bijzonder maatschappijkritische, menselijke, professionele, culturele, communicatieve, religieuze, en niet in het minst, concrete vorming. Want nieuwe tijden brengen nieuwe vormingsbehoeften met zich mee. De zusters moeten rekening houden met de brede horizon van de veranderende samenleving. Deze nieuwe behoeften zijn te vinden zowel in de personen als in de gemeenschappen en in de internationaliteit van het instituut.

“Onze vormingsweg is geënt op onze roepingservaring, op de Vader die vraagt om deel te nemen aan het Verbond van de Liefde die hij is aangegaan met Don Bosco en Maria Mazzarello. In de Kerk werken we mee aan de heilszending van Christus door het realiseren van het christelijke opvoedingsproject, eigen aan het preventieve systeem.” (Const. 1)

Vorming werd in de nieuwe Vlaamse provincie vanaf het begin een prioriteit. Participatie en medeverantwoordelijkheid komen ruimschoots aan bod en het contact met de werkelijkheid en het leven was noodzakelijk. Heel wat zusters behaalden een diploma van leerkracht, opvoedster of verpleegster. Op die manier konden ze zichzelf ontplooiën, en waren ze bovendien in orde met de sociale zekerheid (loon, ziekte-uitkeringen, pensioenen...). De basisvorming vond opnieuw plaats in eigen land. In Heverlee werd daarom in 1972 een vormingshuis opgericht. Aspiranten, postulanten en novicen leefden in één huis tezamen, elk met hun eigenheid en specifieke vormingsbehoeften. De vorming wordt steeds in een eigentijds jasje gestoken: professionele en religieuze vorming gaan hand in hand. Samen met de salesianen wordt ook een vormingstraject uitgestippeld voor leerkrachten, opvoeders...

Salesiaanse vorming

Vanaf 1981 vertrokken de jonge zusters uit de Vlaamse provincie op pelgrimstocht naar Turijn en Mornese om er de spiritualiteit van de stichters beter te leren kennen en te beleven.

De ervaring en de goede kennis van de Italiaanse taal van zr Lutgardis Craeynest die ze tijdens haar studies in Turijn had verworven heeft de horizons van de Vlaamse provincie verruimt.

Zij bouwde de brug tussen onze congregatie in Rome en elke zuster van de Vlaamse provincie.

Spiritualiteit in Mornese

In 1982 ging zr Lutgardis Craeynest met de provinciale raad naar Rome. Ze wilde op die manier de band met de congregatie versterken. In de jaren die daarop volgden werden er retraites en bedevaarten naar Rome, Turijn en Mornese georganiseerd.

Een vormingsdag begin jaren tachtig.

*“Het doel van de vorming is het rijper worden van de persoon op alle vlakken, zodat deze steeds verder op Christus gaat lijken, Apostel van de Vader, en dit volgens het levenstraject dat in de Constituties uitgetekend wordt.”
(Const. 78)*

In een wereld van verdwijnende lokale culturen groeit het bewustzijn van het bestaan van verscheidenheid en minderheden. Alleen in dialoog kunnen zij hun stem laten horen.

Dat geldt ook voor de zusters van Don Bosco. De grote verschillen kunnen een rijkdom worden als er een eigentijds communicatienetwerk bestaat dat openstaat voor dialoog en voor doorstroming in de communicatie.

De internationale congregatie doet begrijpen hoe verschillend volkeren kunnen zijn, hoe anders hun mentaliteit, noden, gewoonten en gebruiken. Deze rijkdom vraagt concrete, aangepaste en levenslange vorming, want de weg om een vrouw van God te worden, is een levenslange opdracht waar de zusters actief moeten blijven aan werken.

Om een antwoord te bieden op de noden van vandaag, werd in 2001 een vormingsplan uitgewerkt voor de zusters, met als titel *Ingaan op Gods Liefdesverbond*.

De zusters verdiepen zich te Mornese in de spiritualiteit.

In dit plan komen drie fundamentele benaderingen naar voren:

- Heel het vormingsproces vertrekt vanuit *permanente vorming*. De vorming stopt niet na de initiële vorming. Het gelijkvormig worden aan Christus vraagt een permanente en dynamische bekering. De aandacht moet gaan naar alle fasen van het leven en occasionele bijscholing is ontoereikend. Permanente vorming scherpt het oor van het individu en de gemeenschap voor de dagelijkse bevraging door God. De plaats bij voorkeur voor vorming, is de gemeenschap en daar waar jongeren zijn, want daar realiseren de zusters van Don Bosco hun roeping en wijden ze zich aan hun zending
- Een volgend belangrijk punt is de *roepingsdimensie binnen elke zendingsopdracht*. Het is typisch voor de salesiaanse spiritualiteit dat ze het leven ziet als gave en antwoord op een roeping. De nieuwe evangelisatie waarbij de hele Kerk betrokken is, vertrekt vanuit de aankondiging dat het leven een roeping inhoudt, een levensopdracht voor éénieder.
- De *coördinatie in functie van de éénheid* bevordert de wederkerige relaties tussen mensen en het meedelen van wat hen doet leven. Het is vanzelfsprekend dat goede coördinatie en communicatie leiden tot een betekenisvol en realiseerbaar vormingsplan.

“Het hele vormingsproject- en traject wordt geschaagd door het evangelie en de waarden van ons charisma. We moeten dit steeds opnieuw aanpassen aan onze plaatselijke situaties om de boodschap ervan te laten klinken.”(Don Bosco, Romebrief, 10 mei 1881)

Groeiend taalbewustzijn, groeiende zelfstandigheid

Op 25 januari 1959 riep paus Johannes XXIII het Tweede Vaticaans Concilie samen vanuit de wens tot *aggiornamento*. Dit betekent: de Kerk meer bij de tijd brengen en moderniseren. Hoewel Johannes XXIII tijdens het concilie stierf, werd de wens tot *aggiornamento* wel de kerngedachte van het concilie. Het zijn dan ook niet zozeer enkel de teksten die uit het concilie voortkwamen die van groot belang zijn gebleken, maar ook de algemene houding van openheid die uit het Tweede Vaticaans Concilie sprak en die een verregaande invloed had op de lokale Kerk en de gelovigen.

Het grootste gevolg voor de gelovigen was allicht de drastische aanpassing van het *Kerkbeeld*, dat nu werd gedefinieerd als 'volk van God'. Concreet – en dat is wat de meeste gelovigen die de periode voor en na Vaticanum II hebben meegemaakt, zelf duidelijk hebben ervaren – kon de eucharistie nu in de volkstaal plaatsvinden en werd de inspraak en inbreng van het 'volk Gods' danig vergroot.

Paus Johannes XXIII

De eerste jaren na het tweede Vaticaans Concilie werden gekenmerkt door grote verschuivingen op vele domeinen. De verzorgingsstaat neemt het pionierswerk van congregaties in scholen en verzorgingsinstellingen over. Congregaties die specifiek met zo'n doel zijn opgericht, en de religieuzen die vanuit die motivatie zijn ingetreden, vinden maar moeilijk een nieuw elan. Dekolonisatie en ontwikkelingshulp hebben een gelijkaardige invloed op de missionaire congregaties.

Ondertussen blijft de kloof groeien tussen de steeds meer geseclariseerde levenswijze en het godgewijde leven.

Even kenmerkend voor deze tijd is het kiemen van nieuwe initiatieven en zienswijzen, vaak kleinschalig en verborgen. Nieuwe doelen, doelgroepen en activiteiten worden ontdekt, zoals vredeswerk, vluchtelingen, meditatie, bijbellezing, stilte. Nieuwe verbanden ontstaan, zoals kringen van leken rond een klooster of abdij.

In die enigszins beloftevolle, maar ook moeilijke tijd, kregen de Vlaamse zusters van Don Bosco nu de kans, mede door sterker taalbewustzijn, meer zichzelf te worden en te zijn. De Vlaamse taal en cultuur kregen terecht hun eigen plaats.

Aanpassing van het kloosterkleed

**De nog jonge tak, op sterke stam
Geënt en gevoed door rijk levenssap,
groeide jeugdig en fris!**

Goethe sprak erover dat je een mooiere toekomst moet bouwen door elementen uit het verleden te verbeteren, ze aan te passen aan nieuwe tijdperken en smaken. Dit geldt ook in de Kerk. De periode na het concilie was een tijd van verandering in de Kerk en de kloosters. Denk maar aan het bidden in de volkstaal: de psalmen in het Nederlands. Veel voorbijgestreefde constituties en leefregels werden grondig gewijzigd. Dit gold ook voor het kloosterhabijt, dat gewijzigd werd met het pauselijke decreet **Perfectae caritatis**. De beroemde modeontwerper Karl Lagerfeldt zegt dat kleding, meer nog dan architectuur, de tijdsgeest uitdrukt en weerspiegelt een periode op korte termijn.

“Het religieuze kleed, als teken van toewijding aan God, moet eenvoudig zijn en modest, armoedig en net; het moet bovendien voldoen aan de eisen van de hygiëne en aangepast zijn aan de omstandigheden van tijd en plaats en aan de behoeften van het apostolaat. De religieuze kleding, zowel van mannen als vrouwen, die niet met deze normen in overeenstemming is, moet gemoderniseerd worden.” (Perfectae Caritatis)

De tijd en de omstandigheden waren er rijp voor.

De zusters in hun zware zwarte habijt, vlnr moeder Marie-Thérèse Papa, moeder Felicie Fauda, zr Maria Lettens.

In Vlaanderen meer dan in andere landen, werden de religieuzen met deze problematiek geconfronteerd. De zusters mochten vanaf 19 maart 1968 de pelerine¹¹ weglaten. Een wit befje onder een vereenvoudigd, korter kleed en beige kousen werden als toepassing van het nieuwe pauselijke decreet aangenomen. De sluier bleef echter dezelfde, zodat er aan het uiterlijk van de zusters van Don Bosco weinig veranderde. In andere congregaties droegen de zusters een zeer eenvoudige sluier op grijze of Donkerblauwe kledij.

---

¹¹ Een soort manteltje over het habijt.

Bij de indeling van de Belgische provincie was het vanzelfsprekend dat vele zusters aan moeder Margaretha Sobbrero van de hoofdraad meer aanpassing van de kledij vroegen, ingegeven door de tijdsgeest, maar nog meer door de liefde voor de congregatie en haar specifieke zendingsopdracht met jongeren.

Het vijftiende algemene kapittel van 1969 was daar niet op ingegaan, ondanks de schriftelijke vragen van de zusters. De tijd was hiervoor nog niet rijp, zeker niet in Italië.

Voor de Vlaamse provincie bracht dit moeilijkheden met zich mee in de gemeenschappen. Te meer omdat alleen de zusters die rechtstreeks betrokken waren bij de apostolische werken, de kleine aangepaste sluier mochten dragen. Op 24 januari 1970 hebben ze bij de hoofdraad een aanvraag ingediend met een duidelijk voorstel en een degelijke argumentatie, opdat alle zusters de aangepaste kledij zouden mogen dragen. Vanuit het centrum kregen ze een bevestigend antwoord. Op die manier was er weer sereniteit onder de zusters en over kledij werd niet meer gesproken.

In 1975, na het zestiende Algemene Kapittel, zou de aanpassing geleidelijk aan voor alle andere zusters van de wereldcongregatie van toepassing zijn. De vereenvoudigde kledij die algemeen werd aangenomen, werd vanaf 5 augustus 1976 gedragen. De verdere toelating om als leek gekleed te gaan, gaat in december 1992 van kracht in de Vlaamse provincie. In Rome dragen de (meeste) zusters tot op vandaag het grijze habijt met sluier. Vanaf 1996 mag elke provincie zelf kiezen voor uniform of lekenkledij. Het kruis dat de zusters dragen, is het uiterlijke teken van toebehoren aan de congregatie.

*De lichtere kledij, gedragen vanaf 1976, is meer aangepast aan de taken van de zusters.
Op de foto: zr Rika Maertens.*

Vandaag gaan de zusters als leek gekleed. Hun kledij is in overeenstemming met hun taken. Op de foto boven: zr Greta Van Humbeek.

Op de foto links: vlnr zr Lutgardis Craeynest, zr Hilde Uyttersprot, moeder Yvonne Reungoat (algemene overste), Jurgem Renders, zr Hilde Bosmans tijdens de Verifica in Rome in 2019.

Het jubeljaar 1972, een tijd van groot enthousiasme

De congregatie in 1972 vierde haar 100-jarig bestaan. Dit eeuwfeest werd glansrijk gevierd in Mornese, waar Maria Mazzarello leefde en werkte. Iedere salesiaanse provincie, ieder salesiaans huis deelde in de feestvreugde van een dergelijk vruchtbaar verleden. Ook de Vlaamse provincie kende haar topdagen! Er werden feestelijke bijeenkomsten georganiseerd

te Dworp en Heverlee voor de leerkrachten uit de scholen en voor allen die met de opvoeding en vrije tijd van de kinderen begaan waren. Het thema luidde *Met open hart en handen* en doelde op het hart van Don Bosco en de handen van Maria Mazzarello.

vlnr zr Lutgardis Craeynest, zr Annie De Wachter, zr Ghislaine Ceyssens, zr Liesbeth Van Aperen, zr Gerda Smeets, zr Melanie Hermans, zr Mia Moons, zr Liesbeth Jacobs, zr Gilberta Denorme

Het hoogtepunt in de jonge Vlaamse provincie was de eerstesteenlegging van het vormingshuis in Heverlee in het jubeljaar 1972.

Vanaf 1972 trokken er jaarlijks zusters naar Rome om de congregatie beter te leren kennen, in dialoog te treden met de oversten en een bezoek te brengen aan het Vaticaan. Via Turijn en Mornese, waar ze zich door Don Bosco en Maria Mazzarello lieten inspireren, keerden ze verrijkt en vol enthousiasme terug naar huis. De geest van Mornese waaide voelbaar over. Het was bemoedigend, een groot winstpunt voor de nog jonge Vlaamse provincie. Leken kregen met de tijd meer inspraak en verantwoordelijkheid. Het vrouwelijke bewustzijn werd eveneens gesterkt.

Eigentijdse Jeugd¹² werd aangesproken en werkte een spektakel met film en dia's uit over het leven van Maria Mazzarello. De jongeren uit de scholen traden op met dans en choreografie. Een waar succes! Meermaals werd deze creatie opgevoerd in Boxbergheide, Groot-Bijgaarden en Heverlee. Voor de kinderen van de basisschool was er een eigen feestprogramma. Na 100 jaar ontdekten de zusters samen met de jongeren meer dan ooit hun ware identiteit.

---

¹² Sedert 2005 is Eigentijdse Jeugd, een jongerenproject met muziek, film, dans, gesticht door de salesiaan Robert Kino, uitgegroeid tot Don Bosco Experience.

Jongeren oefenen in Boxbergheide met zr Josee Lichtert muziek in voor de festiviteiten van het jubeljaar 1972.

Het hele jaar werden er ter ere van dit jubileumfeest allerlei activiteiten georganiseerd.

- + + + De geschiedenis van ieder huis werd opgemaakt, ook die van de Waalse provincie: *39 huizen, 39 geschiedenissen*. Het was boeiend om te lezen hoe ieder werk in soberheid, maar ook in diepe vreugde begon.
- + + + Een televisiemis op 5 augustus 1972 in Boxbergheide onder de deskundige leiding van prof. Schollaert, begeleid met Orff-instrumentarium. De heer Van Severen, toen provinciaal, ging voor. Het evangelie tijdens de viering: Mattheus 11, 25-27.
- + + + Er werd in de secundaire scholen een tekenwedstrijd in postkaartvorm georganiseerd. De inzendingen werden door een jury beoordeeld en de vijf beste jubelkaarten gingen ter perse. Een mooi initiatief!
- + + + Een gezamenlijke feestviering voor alle zusters, Maria Mazzarello ter ere, greep plaats in Groot-Bijgaarden op Maria Tenhemelopneming van het jaar 1972.
- + + + De families van de zusters vierden mee in de gemeenschappen: familiefeest!
- + + + Er werd een brochure *Maria-catechese* uit het Italiaanse tijdschrift vertaald. Hierin werd versterkt wat Don Bosco zei: "Het is Maria die ons leidt."
- + + + De vernieuwde oud-leerlingenwerking werd gelanceerd met een uitnodiging voor Turijn en Mornese. Ook zij deelden in de feestvreugde.
- + + + Bij iedere feestzitting werden de zalen opgesmukt met zinvolle, sierlijke slogans, spreuken van Don Bosco en grafieken die de groei van de congregatie en die van de provincie voorstelden.
- + + + Van de Vlaamse provincie waren er 6 zusters die in 1972 in Turijn bij Don Bosco en Maria Mazzarello dit jubelfeest mochten meevieren. Met name zr Maria Draeck, zr Maria Deckers, zr Elisa Thijssens, zr Ida Schoors, zr Maria Nysen en zr Virginie Mallet.

Een nieuw beeld, een nieuw beleid komt op gang

Wat voorafging, situeren we binnen de eerste tien jaren van de Vlaamse provincie. De roepingen namen toe, niet zo veel, maar toch was de continuïteit verzekerd. Dit gaf de garantie dat er zusters zouden zijn om het werk en zending later verder te zetten. Meer dan men zich in die tijd realiseerde, was dit een sterke morele steun en een bevestiging van de eigen roeping.

De constituties en reglementen die voor allen gemeenschappelijk waren, gaven een gevoel van eenheid. Zo was het toen voor de verantwoordelijken enigszins gemakkelijker om het *geestelijke welzijn* van de zusters en de gemeenschappen te leiden. Veelal werden de retraite- en bezinningsdagen voor zusters en jongeren, de jeugddagen, monicursussen, speelpleinwerking en zelfs de gemeenschappelijke vastenversterving van bovenuit bedacht, voorgesteld en dan ook uitgevoerd. De vergaderingen van de oversten leenden zich daartoe.

Er was een centraal gezag dat beslissingen nam. Deze beslissingen werden zonder veel moeite aanvaard en uitgevoerd. Dat was toen trouwens een vorm van gehoor geven, noem het gehoorzaamheid. Iedere zuster nam dat en men had zelfs de ervaring dat er veel gebeurde, wat voordien niet het geval was.

Dankzij de moderne communicatiemiddelen staan de zusters onderling meer met elkaar in verbinding. Boodschappen worden sneller overgebracht en ideeën kunnen vlotter besproken worden op bijvoorbeeld overstenvergaderingen of provinciale raden. Op die manier hebben de zusters meer inspraak in het beleid en kunnen ze hun noden kenbaar maken.

Zending

Zoals Mamma Margherita, de moeder van Don Bosco, in de keuken werkte, zo werkten de zusters ook vaak in de huizen van de salesianen. Vlaanderen was geen uitzondering op deze regel. In 1979 vertrokken de laatste zusters van Don Bosco uit de salesiaanse huizen.

In de loop der tijd richtte de zending zich in het bijzonder op oratoria¹³ en onderwijs. Daarnaast bleef de aandacht voor parochiewerk, weeshuizen, scholen, speelpleinwerking en internaten altijd groot. Als vrouwen werden de zusters zo erkend in hun eigen taken en in hun eigen huizen, los van de zending van de salesianen.

De eigenheid als vrouw werd belangrijk, maar ook de eigenheid van de vrouwen die ze op hun weg tegenkwamen. Zusters van Don Bosco kiezen vooral voor kinderen en jongeren, maar ze trekken ook de kaart van de vrouw: ze richten hun apostolaat in een aantal gevallen specifiek op meisjes en komen in concrete gevallen op voor meisjes en vrouwen. Kijk maar naar **Huis Mensa** te Brugge. Huis Mensa wil een tijdelijk verblijf bieden aan thuisloze vrouwen, eventueel met kinderen, met een voorkeur voor de meest behoeftigen. De drie zusters van Don Bosco die in Huis Mensa wonen, bieden een omgeving waar de vrouwen rust, orde en een heroriëntering kunnen vinden. Tegelijk willen de zusters solidair zijn met hun vreugde en pijn, met hun armoede en hun eenzaamheid. Om de situatie van de vrouwen te verbeteren, is er een nauwe

---

¹³ Speelpleinen, jongerenwerking, parochiale taken...

samenwerking met de bevoegde sociale diensten. Bewogenheid is het *zijn* van een zuster van Don Bosco.

Bij de zendingsopdrachten van de gemeenschappen zijn de werken waardevol.

De **internaten** waarin de zusters leven van zondagavond tot vrijdagavond met de kinderen en jongeren. Ze bieden er vier elementen van Don Bosco's pedagogische benadering aan. Het kenmerkende van de opvoedingsstijl ligt in de innige verstrengeling van deze vier pijlers:

- Een thuis: persoonlijk gekend worden
- Een school: hulp krijgen bij kennisverwerving
- Een speelplaats: sociale relaties in een ontspannen sfeer opbouwen
- Een parochie: geloof in het leven verweven

In de **scholen** is de aanwezigheid van de zusters miniem tegenover het grote lerarenkorps. Er worden inspanningen geleverd om de binding school-zustergemeenschap goed te verzorgen. De aanwezigheid in de scholen is essentieel om in contact te blijven met de kinderen en jongeren. Ook hun parochiale betrokkenheid vertrekt vanuit dit oogpunt. Iedere salesiaanse school heeft ook een **Oud-leerlingenbond**, want Don Bosco schatte zijn oud-leerlingen hoog in. De oud-leerlingen zijn een verlengstuk van het werk van Don Bosco. De oud-leerlingen komen op min of meer geregelde bijeenkomsten samen. Zo blijft de band tussen de oud-leerlingen onderling en de school behouden. Dit komt het schoolleven ten goede: toneelavonden, voordrachten, een netwerk voor werkzoekenden... De oud-leerlingen uit de huizen van de zusters van Don Bosco zijn mensen die in hun jeugd de spiritualiteit van Don Bosco en Maria Mazzarello hebben leren kennen door de inzet en het gebed van concrete zusters. Onder hen zijn er velen die deze spiritualiteit willen beleven en doorgeven. In de oud-leerlingenbeweging vinden zij daartoe steun en inspiratie.

Zr Josee Moeyersons en de oud-leerlingen

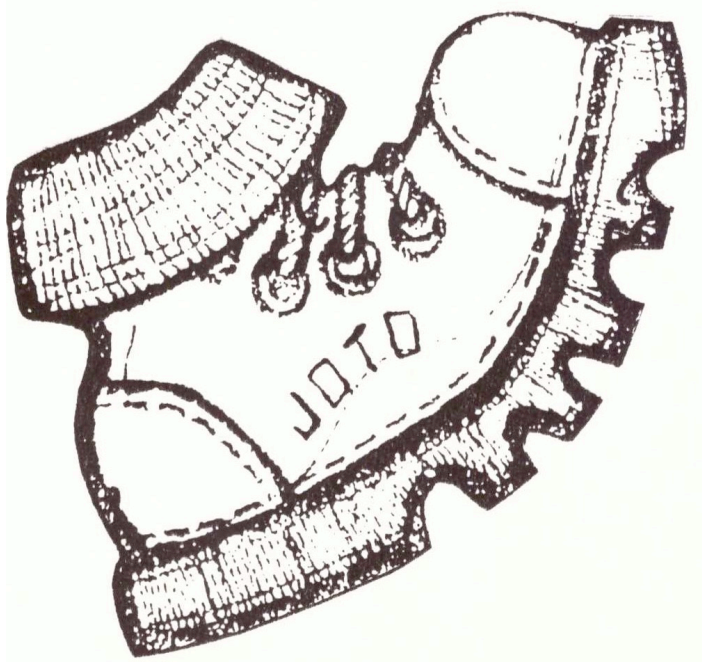
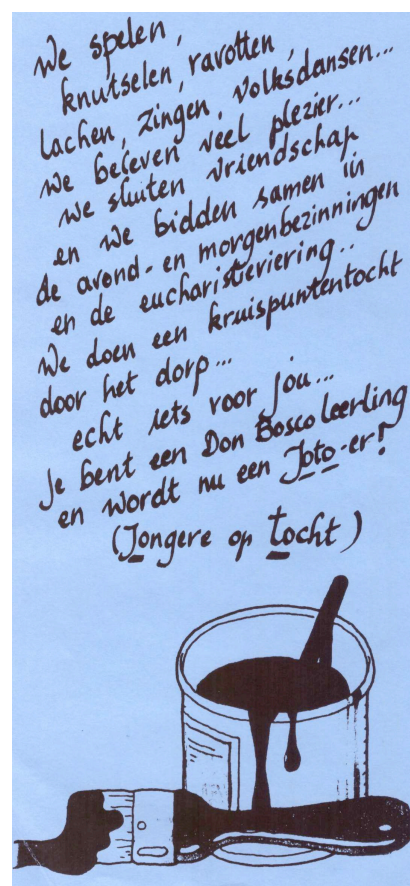
Mannen of vrouwen die zich met Don Bosco en Maria Mazzarello verbonden voelen, ongeacht hun religieuze, culturele of etnische afkomst, kunnen lid worden; Er is ruimte voor ontmoeting en vorming. De plaatselijke oud-leerlingenbeweging wordt gesteund door de wereldfederatie die haar zetel heeft in het algemeen Huis van de zusters te Rome.

Het **Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning** (CKG) in Kortrijk staat open voor gezinnen met jonge kinderen. Dit werk is erkend en wordt gesubsidieerd door Kind en Gezin. De zusters hebben in 1991 een dagcentrum geopend in de Kortrijkse stadsrand (vandaag onder de naam de Fonkel). Dit centrum is erkend en wil jonge kinderen en gezinnen begeleiden als steunende preventie. In 2007 wordt in dezelfde geest de Fakkelt opgericht in Roeselare.

De **vrijtjidswerking**¹⁴ geeft een eigen gelaat aan de zending: in en rond de salesiaanse huizen wordt er gespeeld zoals bij Don Bosco in Valdocco, zoals bij Maria Mazzarello in Mornese. De jongeren die als monitor hun tijd schenken aan andere jongeren, worden gevraagd vanuit de optie: met jongeren voor jongeren, met jongeren voor kinderen werken. De zusters zijn ook aanwezig bij *gemeenschapsoverschrijdende zendingsopdrachten*: deze zendingen verruimen de pastorale mogelijkheden en brengen de zusters in contact met de gehele salesiaanse Familie. De **Jeugddienst** van Don Bosco (vroeger de Kadernschool) is een ontmoetingsplaats voor gemotiveerde jongeren om uit te wisselen over Don Bosco's erfgoed. De verwevenheid van geloof en leven wordt er uitgedrukt in een gratuite inzet die weerspiegeld wordt in de speelpleinwerking. Deze salesiaanse verbondenheid wordt ook bewerkstelligd met de jaarlijkse **Turijn-Mornesereizen** van de Jeugddienst, begeleid door jonge salesianen en zusters.

In 1988 startten de zusters de **Jotowerking, JO**ngeren op **TO**cht. De doelgroep: jongeren van 12 tot 15 jaar, want zij bleken de grootste hiaat in de jongerenpastoraal. Voor jongeren vanaf 16 jaar werden er monicursussen, Turijnreizen, speelplein en bezinningsdagen ingericht. Dit provinciale initiatief was een antwoord van de zusters op de vraag van jongeren naar meer levensverdieping. Een stimulans om JOTO in het leven te roepen, was de zaligverklaring van het Chileense meisje Laura Vicuña op 3 september 1988. Tijdens bezinnings- en bronweekends brachten de zusters deze jongeren samen om met hen op stap te gaan in het heuvelachtige landschap van geloven en samenleven in de maatschappij. Doorheen de ontspanning werd er aandacht besteed aan de salesiaanse spiritualiteit en geloofsverdieping.

¹⁴ De zusters bieden anno 2019 speelpleinwerking aan op drie speelpleinen: Kinderland te Kortrijk, Groene Zone te Heverlee en Heidevreugde te Boxbergheide.

2008: Jotodag in Blankenberge

Begin jaren negentig werd de **retraitegroep** gevormd. Tot 2018 zorgde de groep voor de planning en voorbereiding van alle retraites voor de zusters. De retraites werden zeer geapprecieerd. De zusters kregen op deze manier de kans om te bezinnen in Turijn, Mornese, Assisi, Lisieux, Banneux... De gebedsmomenten werden grondig voorbereid en brachten diepgang, stilte en bezinning.

Retraitewerkgroep op weg naar Taizé

In Taizé

De **Medewerkersbeweging** is een waardevolle lekenbeweging die al bestond nog voor de salesianen hun eerste werk in België openden. Na het Tweede Vaticaans Concilie groeide er onder stimulans van jonge salesianen en zusters een nieuw initiatief voor de medewerkers, dat vooral geënt was op medeverantwoordelijkheid van leken in de Kerk. Dit sloot zeer nauw aan bij de oorspronkelijke visie van Don Bosco over de medewerkers. De leden beleven kerkvorming door in Don Bosco's geest te leven en te werken met een voorkeuzorg naar kinderen en jongeren. De zusters die samen met de salesianen deze beweging met medewerkersgroepen in heel Vlaanderen bezielen, vinden er een deugdvolle herbronning van hun eigen roeping en zijn ervan overtuigd dat in de Kerk christenen nodig zijn die leven in de salesiaanse geest en tegelijk gewoon in de wereld staan.

Bijeenkomst provinciale raad medewerkers in de gemeenschap Groot-Bijgaarden 285.

De **Vrijwilligsters van Don Bosco** zijn leken met een passie voor God en voor de wereld. Ze maken de radicale levenskeuze om overal waar ze komen, wonen en werken, te leven volgens het evangelie en de spirit van Don Bosco. Dat drukken ze uit met geloften die van hen onbaatzuchtige liefde, soberheid en luisterbereidheid vragen. Ze halen kracht en inspiratie in samenkomsten van gebed, vorming en uitwisseling. In 2017 vierden de vrijwilligsters hun 100-jarig bestaan.

Missie

Aan het begin van de geschiedenis van de congregatie vertrokken de missionarissen de wijde wereld in. Zusters en leken overschreden hun landsgrenzen om Gods Woord te verkondigen. Het christendom is een godsdienst die zich geroepen voelt om haar blijde boodschap wereldwijd te verkondigen. Dat is van alle tijden. De manier waarop dat gebeurt, is echter wel door de jaren heen grondig veranderd: Tegenwoordig probeert missie voor de zusters van Don Bosco veeleer antwoorden te bedenken op actuele problemen die iedereen uitdagen. Het is

geen geografisch concept meer, maar een houding. Je komt als gast, als iemand die nog iets kan leren en bereid is iets te doen aan de situaties die je rond je ziet.

De voornaamste opdracht van missie moet vandaag niet in verre oorden gezocht worden, maar dicht bij huis: de nieuwkomers en jongeren in ons land vertellen over de Blijde Boodschap. Missionaris zijn is geen beroep, het is een levenshouding. Durven gelovigen in Vlaanderen nog over hun geloof te getuigen? We zijn allemaal missionaris, maar we beseffen het niet altijd.

Paus Franciscus schreef het zó in zijn boodschap bij Wereldmissiedag (4 juni 2017, Pinksteren):

“Jezus wordt telkens weer vlees en bloed in menselijke situaties. Missioneren is niet een bepaalde ideologie of verheven ethiek verspreiden, maar het evangelie doorgeven zodat Jezus zelf in actie kan komen. Al wie hem wil verwelkomen in geloof en liefde, kan dan die transformerende kracht ervaren.”

“Missie kan niet zonder een exodusspiritualiteit,” legt de paus nog uit. *“Missioneren is wegtrekken uit je comfortzone en Jezus brengen naar wie er het meeste behoefte aan heeft.*

Daarom moeten we een kerk verkiezen die gekneusd is, pijn doet en vuil is van op straat te leven, boven een kerk die veilig binnen zit.”

Van piramidesysteem naar (mee)denkgroepen

Tot 1976 werd er vooral op het denkvermogen van de beleidslui -de zusters van de provinciale raad- een beroep gedaan, zij het dan als spreekbuis van de verschillende gemeenschappen. Stap voor stap, samen met de wereld in verandering, sijnelden vernieuwingsaspecten in de maatschappij ook verder door in het religieuze leven en ervoeren de zusters een gezagscrisis.

Het gezag was lang niet meer zo beslissend, de besluiten werden niet meer zo gemakkelijk aangenomen. Er was een veelheid van opvattingen en in de praktijk wilden die op verschillende manieren tot uiting komen. De overgang was soms bruusk. Nieuwe stemgeluiden als *luisteren naar de jongeren, ze hebben heel wat te vertellen* brachten een ommezwaai in het denk- en doe-leven van de zusters. *“Voor wie zijn we er en wat is onze specifieke taak, wij die ons leven veil hebben voor de jeugd?”*

Vanuit die groeiende bewustwording werden er verschillende denkgroepen opgericht, deels rond vorming, deels rond pastoraal werk. Er is immers een wisselwerking tussen beide. Vorming maakt pastoraal werk mogelijk, waarachtig en trouw aan het charisma en gezonden door God, Kerk en Instituut. Pastorale taken maken vorming dynamisch en concreet in deze snel evoluerende wereld waarin er zich een nieuw mensbeeld aftekent en nieuwe evangelisatiemethodes en opvoedingsaanpakken opdringen. Dit alles bracht overleg, studie, inzicht, ruime blik en planning met zich mee: drukke tijden, drukke en veelzijdige vergaderingen in de werkgroepen. Pro-de-o¹⁵ nam de coördinatie van die verschillende groepen op zich. Het was een meebewegen, een mee-motiveren in harmonie met artikel 61 van de constitutie:

---

¹⁵ Pro-de-o staat voor provinciaal denkgroep

“Ieder van ons zal zich er steeds dieper van bewust worden, tot een provinciale gemeenschap te behoren. Langs daar zijn we met heel het instituut verbonden in een eenheid die haar wortels heeft in de geest van het begin en tot uitdrukking komt in de trouw van allen aan hun roeping. Elke gemeenschap zal samenwerken met de lokale Kerk, met andere groepen van de salesiaanse familie en met de religieuze instituten in de streek, om zo getuigenis af te leggen van onderlinge liefde en effectiever te werken in dienst van Gods Rijk.” (Const. 61)

Herstichting: vanuit de denkgroepen naar de basis

Meer en meer dacht en werkte de basis mee. Het evaluatiejaar voor het 19^e algemene kapittel was daar een prachtig voorbeeld van. De zusters werden immers uitgedaagd door dit kapittel om te groeien tot gelukkige, open en solidaire gemeenschappen en bespraken dit uitvoerig tijdens de lokale samenkomsten.

Op provinciaal niveau werd er in februari 1994 een samenkomst, een soort van denkdag, georganiseerd voor een ruime groep. Leden van de salesiaanse familie en van de opvoedende gemeenschap, lekenleerkrachten, opvoed(st)ers, jeugdleidsters, oud-leerlingen en zelfs laatstejaars secundair onderwijs werden uitgenodigd om mee te werken aan de toekomstvisie en het beleid van de zusters.

Vanuit de enquête en de besprekingen werden er krachtlijnen geformuleerd om de zendingsoopdracht in de toekomst beter te kunnen waarmaken. De moderator, Jef Stevens, psycholoog-agoog, behoorde zelf niet tot de salesiaanse familie, maar was wel enthousiast over de werking van die wakkere zusters over wie hij in *Aggiornamento 1994* een breedvoerig artikel ter bemoediging schreef. Een historisch winstpunt in het medeverantwoordelijk zijn voor het salesiaanse charisma bij onze Vlaamse zusters. Baanbrekend... om dankbaar te zijn!

Op de denkdag van 5 oktober 2019 kwamen kwamen 56 personen in Groot-Bijgaarden samen: zusters, leden van de deelgroepen van de Salesiaanse familie, medewerkers uit onze opvoedende gemeenschappen, vrijwilligers en jongeren. Als rode draad voor het denkproces van het kapittel wordt de houding van Maria bij de bruiloft van Kana, met haar oproep: “Doe alles wat Hij u zeggen zal!” (Joh.2,5), naar voor geschoven. Maria ziet de noden en roept de bedienden en de leerlingen op om te doen wat Jezus vraagt.

Zo was ook Don Bosco, die de noden van de jonge mensen in Turijn zag.

Mevrouw Trees Lavens, moderator en vormingsmedewerkster van het bisdom Brugge, zette de juiste toon bij het begin van de dag met een diepe toelichting bij dit mooie evangelie.

Daarop volgden 2 creatieve denkrondes in verschillende groepen:

1. Waar vinden wij de lege kruiken in onze tijd, op de plek waar we leven en werken?
2. Met wie deel ik graag een glaasje wijn? Of hoe worden wij een levende gemeenschap?

De ideeën van de denkdag worden verwerkt op het provinciaal kapittel van 8 tot 11 november 2019.

Een pleidooi voor het gemeenschapsleven – De Geest van Mornese

Standbeeld van Maria Mazzarello in Mornese

De eerste zusters te Mornese, met Maria Mazzarello als leidster, ervoeren samenleven als een groepsgebeuren. De zin voor samenleven, evenals de eigen specifieke zending, was als aangeboren. Ze namen het voor elkaar op, droegen medeverantwoordelijkheid, deelden in de gemeenschapsdialoog en het overleg om zo tot de best mogelijke oplossing te komen. Zij mochten ook hun eigen mening en initiatief delen.

De pastorale activiteiten moeten zin geven aan het gemeenschapsleven en omgekeerd. Vanuit hun gemeenschappelijk samenleven en gedreven door een radicale gegevenheid aan Christus, zijn de zusters meer en beter pastoraal actief. Dat maakt hen tot gelukkige, open en solidaire gemeenschappen, omdat ze als communiteit het antwoord zijn op de verwachtingen en noden van kansarmen, en in het

bijzonder van kinderen en jongeren.

Samen denken en samen-werken veronderstelt een ruimdenkende en vrije gemeenschap, waar men zichzelf kan zijn en waar er bovendien een sterk gemeenschapsgevoel heerst, waar men elkaar stimuleert op vele vlakken en elkaars lief en leed deelt, waar men elkaar ongevraagd helpt en kleine diensten bewijst en ook gericht is naar de brede mensengemeenschap.

De gemeenschap is de plek van spontane ontmoeting, de plaats van verzoening, waar de kwaliteit van samenzijn van groter belang is dan de kwantiteit, waar men met en voor elkaar leeft, geregeld samenkomt voor gebed, werk en ontspanning. Zich eraan optrekt en waar men een steun is voor elkaar. Een mens wordt immers mens door en met de anderen.

Dit is de ideale visie over de *gemeenschap* die de zusters trachten verder uit te bouwen in de toekomst. De gemeenschap krijgt alle aandacht en waardering die haar toekomst, de hulp en steun om naar een antwoord te groeien, zoals beschreven in artikel 51 van de Constituties:

“Elk van onze gemeenschappen is een apostolische gemeenschap waarin alles samen gedeeld wordt: zorgen en verwachtingen, gebed, pastorale doelstellingen, werk en materiële goederen; dat alles met de zendingsopdracht van het instituut. Daartoe zijn participatie, gedeelde verantwoordelijkheid en onderlinge communicatie vereist in een serene en loyale confrontatie waarin de persoonlijke waarden harmonisch worden geïntegreerd. Eenieder zal dus graag haar steentje bijdragen om het oorspronkelijke opvoedingsmilieu van Valdocco en Mornese te actualiseren. Ze zal bereid zijn om te leven voor en tussen jongeren, met het opzet enkel en alleen in Christus hun heil te zoeken.” (Const. Art. 51)

We spreken van de geest van Don Bosco en de **geest van Mornese**. Waarschijnlijk ligt het duidelijkste verschil in het *samen*. Don Bosco was dé spilfiguur in Valdocco, hij heeft zijn medewerkers zelf gevormd vanuit de jongeren die bij hem verbleven, zo is de salesiaanse congregatie begonnen. Wij spreken van de geest van Mornese (niet van de geest van Maria Mazzarello) omdat de congregatie begonnen is vanuit een groep, een vriendengroep allereerst, waarbij Maria Mazzarello wel een belangrijke plaats innam. De geest van Mornese wordt gebouwd door velen samen.

Men zou kunnen zeggen dat de congregatie gegroeid is vanuit vriendschap. Stilaan groeide een ‘gemeenschap’, een religieuze gemeenschap met nieuwe mogelijkheden en invullingen. De geest van vriendschap wordt voortgezet in ‘zusterlijke relaties’ waarin de verbondenheid doorklinkt. Een zusterschap gebaseerd op eenvoudige relaties. Niemand waant zich beter dan de anderen. Samen op weg gaan, ook met de jongeren. Het leven wordt eenvoudigweg gedeeld met elkaar. Samen gedragen verantwoordelijkheid: eerst voor de uitbouw en de groei van de nieuwe congregatie, maar ook binnen de opvoeding. Maria Mazzarello werd tot overste aangesteld, ook al was ze geen vragende partij om die taak op zich te nemen. Toch groeide ze in deze verantwoordelijkheid. Ze zag duidelijk haar taak in het animeren en begeleiden van haar medezusters. Tegelijkertijd kon ze hun raad vragen zelfs aan de jongeren die er studeerden. Opvoeding was een zaak van iedereen, niet alleen van leerkrachten of opvoedsters. Iedereen was opvoedster, wat haar taak ook was. Een toevallige ontmoeting met een zuster uit de keuken kan ook waardevol en opvoedend zijn, gewoon door de manier van omgaan.

Het klimaat in huis wordt samen uitgebouwd: er groeit een familieklimaat waar naast het delen van werk en gebed ook ontspanning een plaats heeft, waar zusters en jongeren het leven delen. Samenleven en samenwerken is meer dan een louter functionele relatie, maar een relatie van zorg dragen voor elkaar en zeker voor elkaars spiritualiteit. Dan zitten we terug bij de geestelijke vriendschap, waarover Giuseppe Frassinetti zegt: *“bewust dat we eenzelfde roeping en zending delen, weten dat we 'in dezelfde richting kijken' (met de nodige verschillen), waarbij we elkaar bemoedigen, oproepen of zelfs uitdagen; waarbij we ons geloof ter sprake kunnen en mogen brengen.”*

Geest van Mornese
zusterliefde,
vreugde en blijheid.
Men dacht alleen aan
en men sprak enkel over GOD
en over Zijn Heilige Liefde.
En men werkte altijd onder zijn welwillende blik!...
wat was het mooi
het leven in MORNESE!...
zuster Enrichetta Sorbone

De geschiedenis in beweging

Aanwezigheid in salesiaanse huizen¹⁶

Het leven van de zusters van Don Bosco in Vlaanderen is geen statisch gebeuren, maar is voortdurend in beweging. Het is een geschiedenis waarin de zusters de vinger aan de pols moeten houden en kiezen voor pastorale en educatieve activiteiten. Daaruit volgt dat de aanwezigheden in de salesiaanse huizen afgebouwd werden, en laten we niet vergeten dat vele zusters hun roeping vonden via deze huizen. Door de samenwerking met geëngageerde leken ontstonden nieuwe initiatieven.

vlnr: zr Amelie Biesmans, zr Marieke Feyen, zr Bertha Vermeersch, zr Julia De Wachter, zr Caroline Agten, zr Liesbeth Hoeben, zr Catherine Peeters, zr Jeanne De Smet

zr Hendrika Eerdekens en zr Maria-Theresia van Dooren

¹⁶ De zusters waren aanwezig in volgende salesiaanse huizen : Hechtel, Sint-Denijs-Westrem, Sint-Pieters-Woluwe en Kortrijk Maria Hulp.

Juni 1979, afscheid van de zusters te Hechtel

Overzicht van de gemeenschappen in België en Nederland die werden gesloten

Gemeenschap	Oprichting	Sluiting	Uitleg
Lippelo	1903	2011	Gemeenschap bij de school
Sint-Denijs-Westrem	1903	1974	Salesiaans huis
Hechtel	1925	1979	Salesiaans huis
Kortrijk 41	1928	2018	Gemeenschap op school- en internaatscampus
Gerdingen	1928	1982	Gemeenschap bij de school
Sint-Pieters-Woluwe	1948	1986	Salesiaans huis
Kortrijk M. Hulp	1949	1980	Salesiaans huis
Groot-Bijgaarden 295	1950	2006	Gemeenschap verbonden met basisschool
Maasniel	1965	2004	Gemeenschap verbonden met peupertuin
Heverlee	1966	1998	Gemeenschap op de schoolcampus
Boxbergheide Berm 8	1974	1983	Gemeenschap bij de school
Dilbeek Savio	1978	1987	Peupertuin
's-Hertogenbosch	1985	1997	Bisschopshuis
's-Hertogenbosch	2004	2008	Bisschopshuis
Lommel	1992	2008	Gemeenschap in de wijk Balendijk
Waterschei	2003	2005	Parochie
Gent	2006	2011	Videshuis

Aanwezigheid in Lippelo – Maria Hulp (1903-2011)

E.H.Honing , zr Leonie, zr Agnes, zr Adelaide, zr Maria, gravin An van Eyll, zr Jeanne, zr Helena, zr Margriet, zr Josée, E.H. Van Dam, zr Jeanne, zr Leonie, zr Françoise, E.H. Moeyersons, zr Godelieve, zr Maria, zr Henriette, zr Yvonne, zr Albertine, zr zr Marie-Jeanne, zr Julia, zr Maria, zr Godelieve, zr Elisabeth, zr Mathilde, zr Miet

Het duurde 4 jaar vooraleer de pastoor zusters kreeg voor zijn parochie. Dankzij de gunstige invloed van Don L. Mertens kwamen er zusters van Don Bosco. Na drie dagen aanwezigheid werd het patronaat geopend en een maand later de eerste kleuterklas. De zusters kenden veel moeilijkheden, maar ze bleven geloven in de profetische woorden van Don Rua op 14 juli 1904: “De zusters moeten hier blijven, er zullen uit hun werk veel roepingen groeien.”

Vanaf 1908 werd de school uitgebouwd. De zusters hebben er steeds een sterke parochie gehad en waren tot 2011, de sluiting van de gemeenschap, steeds de jongeren nabij.

1956: de klas van zr Jeanne Philip

Zr Josee Moeyersons in de chiro.

2003: viering 100 jaar aanwezigheid in Lippelo: vlnr zr Odette Vandendriessche, zr Gilberta Denorme, zr Agnes Deraeve, zr Lutgardis Craeynest, zr Candida Aspesi (Rome)

Zr Agnes Daemen

Aanwezigheid in Gerdingen – Maria Hulp (1928–1982)

Deze gemeenschap werd opgericht op 29 september 1928 op vraag van de parochiepriester, die een huis ter beschikking stelde van de zusters. De zusters stampten in Gerdingen een basisschool, kinderopvang, chiro en oud-leerlingenwerking uit de grond. De gemeenschap werd gesloten in 1982.

Gedurende vele jaren bleef zr Jetta Nysen verbonden met de oud-leerlingen van Gerdingen. Elk jaar met het feest van Don Bosco ging zij over hem vertellen.

1978: viering 50 jaar aanwezigheid in Gerdingen. vlnr zr Jetta Nysen, zr Maria Booms, zr Agnes Deraeve, zr Leonie, zr Miet Borms, zr Lucia Kelchtermans

Aanwezigheid in Groot-Bijgaarden 295 (1950-2006)

De voorkant van het huis op nummer 295

Het gebouw in de Brusselstraat 295 werd aangekocht op 24 mei 1950 en op 14 augustus van dat jaar werden er de eerste aspiranten ontvangen. Op 31 januari 1951, het feest van Don Bosco, ontvangen 4 postulanten hun medaille. Op 22 september 1951 wordt de eerste steen gelegd voor het nieuwe noviciaat en op nieuwjaarsdag wordt daar de eerste eucharistie gevierd.

Voormalig noviciaat, vandaag basisschool Don Bosco

Inkleding 1964: vlnr, boven: zr Mia Schepens, rechts zr Gilberta Denorme. Onder, 2^e van links: zr Josee Cornelisse

Vanaf augustus 1968 vertrekken de novicen naar het noviciaat in Casanova (Italië) en het noviciaat hier in Vlaanderen wordt gesloten. Vanaf 1969 wordt de hele lagere school ondergebracht in dit gebouw en er komt een nieuwe gemeenschap met 11 zusters. Onder hen zijn er drie zusters die lesgeven in de wijkschool Savio. De zustergemeenschap was tot 2006 aan de school verbonden. De schoolgebouwen op nummer 295, evenals de kleuterschool Savio, worden nu beheerd door het Don Bosco Onderwijscentrum (DBOC). Het huis van de zusters werd bewoond tot 2007 en nadien verkocht (september 2007).

Aanwezigheid in Maasniel – Moeder Mazzarello (1965-2004)

vlnr: zr Rika Smits, zr Maria-Theresia van Dooren, zr Lamberta van de Waarsenburg, zr Christina Jaspers en zr Josee Lichtert, de zusters te Maasniel

vlnr zr Rika Maertens, zr Josee Lichtert en zr Maria Lauwers

Als eerste stichting in Nederland kregen de zusters van Don Bosco het werk en de gebouwen van de zusters van Steyl, die omwille van een gebrek aan roepingen verplicht waren zich hier terug te trekken. Er was een kleuterschool en een lagere meisjesschool. In 1971 openden de zusters nog een peuterspeelzaal. De scholen werden intussen overgedragen aan de gemeente, terwijl de aandacht van de zusters verder bleef gaan naar de peuters en de vorming van jongeren doorheen verschillende vormen van jongerenwerking, zoals de Lauraclub (genoemd naar Laura Vicuña). Het kindervakantiewerk werd jarenlang samen met de ouders georganiseerd. Het waren boeiende weken met toffe activiteiten voor kinderen en jongeren. De stichting Jeugdthonk Neel vormde het bestuur van de werking in Maasniel. De zustergemeenschap was sterk betrokken in de parochiewerking (koor, catechese, vieringen...). De lekenmedewerkers speelden een belangrijke rol in het geheel, zowel in de peuterspeelzaal als in de vrijetijdswerking.

Zr Lamberta van de Waarsenburg

Aanwezigheid in Dilbeek-Savio (1978-1987)

In 1978 richtten de zusters in de Stationsstraat te Dilbeek een peuterschool op. Deze kleine gemeenschap was erg begaan met peuters en lagereschoolkinderen. Het huis van de zusters ging in 1987 in vlammen op en de zusters kregen een andere gemeenschap toegewezen. De peuterschool en de basisschool werden aan leken toevertrouwd.

Aanwezigheid in Lommel (1992-2008)

Foto boven: vlnr zr Berthe Van Empten, zr Maria Lauwers, zr Anna Aendeckerk.

Foto rechts: vlnr: zr Berthe Van Empten, zr Maria Renckens

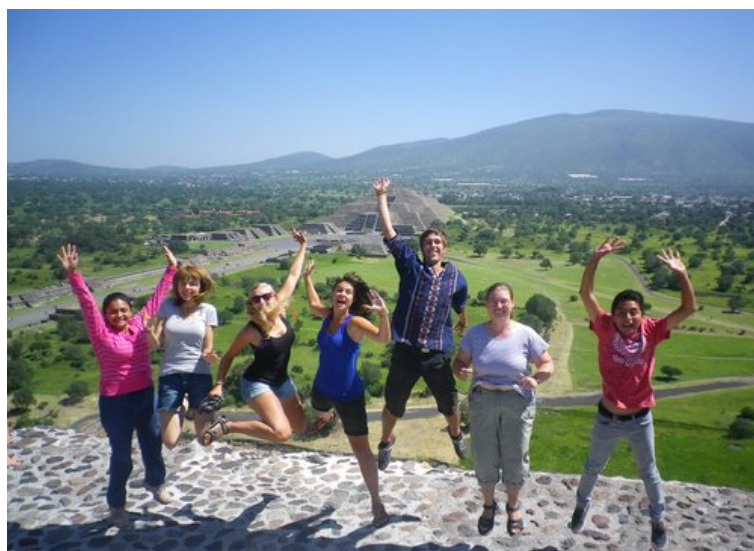

Van 1992 tot 2008 vormden drie zusters een gemeenschap te Lommel. Deze gemeenschap ontstond uit de oproep van het XIX Algemeen Kapittel van 1990, een oproep om aandacht te hebben voor culturele diversiteit. De zusters vestigden zich in een klein huurhuis te midden van Balendijk, een geïsoleerde wijk van Lommel waar vele immigranten woonden die de Nederlandse taal niet goed kenden. De zusters stonden klaar om op elke vraag van de bevolking een antwoord te bieden. Zij leerden de vrouwen naaien, gaven bijles aan de kinderen... Het was een open huis waar iedereen welkom was. Zr Maria Renckens was de eerste overste van deze gemeenschap. Ze leefde voordien 6 jaar als gemeenschapsoverste in Tunesië tussen de moslims en wist hoe om te gaan met andere culturen en denkwijzen. De zusters werkten in Balendijk mee in de parochie van pater Maurits Gijsbrechts, pater van het Heilig Sacrament.

Aanwezigheid in Gent: Videshuis (2006-2011)

Voorgevel van het Videshuis

Zr Lies De Soete op weg met Videsjongeren

Van 2006 tot 2011 waren de zusters aanwezig in Gent: enkele zusters namen hun intrek in het Videshuis in de Kortrijksepoortstraat, een aangenaam en ruim huis om in te leven. De gemeenschap bood een open huis voor jonge mensen. Zij kregen er groeikansen in de geest van Don Bosco: groeien als mens en in contact komen met geloof.

De salesiaanse boom groeit verder

Iedere tuinliefhebber weet dat een boom gesnoeid moet worden. Daardoor verjongt de boom en kan hij verder groeien. Het sluiten van huizen en gemeenschappen heeft pijn gedaan, toch zijn de zusters niet bij de pakken blijven zitten. In tegendeel, trouw aan de geest van Mornese bouwen ze samen met vrijwilligers en beroepskrachten initiatieven uit ten dienste van kinderen, jongeren, vrouwen en vluchtelingen.

Terecht zei de toenmalige directeur van Sint-Denijs-Westrem, de heer Van Severen bij het vertrek van de zusters van Don Bosco: "Jullie keren nu terug naar de taak die jullie als congregatie is toebedeeld: de meer rechtstreekse zorg voor kinderen en jongeren."

Boxbergheide

Verbonden met school en parochie

Boxbergheide is een mijnwerkerswijk in Genk. Het verhaal van de zusters van Don Bosco in Genk begint in mei 1956, wanneer de pastoor aan de provinciale overste, moeder Maria-Theresia Papa vraagt om zusters te zenden voor de kleuterklassen en lagere school. De wijk telde toen een tweeduizendtal inwoners, onder wie ongeveer 600 kinderen. De broeders van de christelijke scholen ontfermden zich over de jongens en de zusters van Don Bosco nemen de meisjes en het patronaat (vandaag de chirowerking) onder hun hoede.

De eerste zusters in Boxbergheide zijn zr Gertrude Wels, zr Maria Lecluyse, zr Maria Kerkhofs en zr Maria Lettens. Ze verblijven de eerste vijf jaren in een eenvoudig huisje in de Landwaartslaan¹⁷. De zusters worden hartelijk ontvangen door de wijk en beloven dat ze hun uiterste best zullen doen voor de kinderen en de parochie. De eerste jaren na hun aankomst, wordt de schoolcampus uitgebouwd: een basisschool, beroeps- en technische school. In de loop der jaren wordt het schoolaanbod steeds meer uitgebreid om te voldoen aan de tijd. In 1961 verhuizen de zusters van de Landwaartslaan naar hun stek op de schoolcampus. Het huis van de zusters is toegewijd aan Maria Mazzarello.

Op 13 januari 1966 zoeken de zusters en het onderwijzend personeel hoe ze in contact kunnen blijven met de oud-leerlingen. De oud-leerlingenwerking wordt geboren. In mei van dat jaar, 10 jaar na de komst van de zusters, wordt de eerste oud-leerlingendag georganiseerd. Er zijn meteen een 40-tal aanwezige oud-leerlingen aanwezig op dit gezellige samenzijn met

¹⁷ Landwaartslaan 5 te Genk

Zr Mia Schepens met haar klas in 1972

dankviering. Dit resultaat was beter dan gehoopt. De basis voor de oudleerlingenvereniging was gelegd. De lagere school werd van 1978 tot 1984 geleid door een tweede zustersgemeenschap. Nadien kwam de school volledig in lekenhanden terecht.

Op 23 februari 1967 krijgen de zusters de toelating om in de zomervakantie speelpleinwerking op touw te zetten. Welke naam kon er beter klinken dan Heidevreugde? Bij de opening op 3 juli waren er 103 kinderen aanwezig. "Wat je aandacht geeft, groeit." zei Don Bosco. In 2017 werd de 60^e verjaardag van het speelplein gevierd. Vandaag biedt speelplein Heidevreugde een deugddoende en uitdagende vakantie aan honderden kinderen en tientallen monitoren en vrijwilligers. Het speelplein is vandaag een vaste waarde in de buurt.

2017: 60 jaar Heidevreugde

De 4 zusters die vandaag de campus van de technische en beroepsschool Don Bosco bezielen, zijn actief in de school, de medewerkersgroep, in het project Byumba Kisaro¹⁸, Samana, het jongerencentrum en speelplein Heidevreugde. Zij zijn de handen en voeten van het Evangelie en Don Bosco's droom en teken van geloof, hoop en liefde voor de parochie. Ze willen er op een salesiaanse manier beschikbaar zijn voor de mensen. Daarom leven ze nauw betrokken bij de vele zendingen in en rond hun huis.

Zr Greta Van Humbeek en de speelpleinmonitoren

Brugge

Het leven weer oppakken in Huis Mensa

De tafelsteen in huize Mensa

De zusters van de Don Bosco hebben jaren missionarissen gezonden naar alle hoeken van de wereld. Nu wordt de vraag naar een wederkerige samenwerking voor de zending in Vlaanderen steeds meer actueel. De globalisering van onze wereld daagt ons uit en biedt ons kansen. Daarom richtten de zusters zich op **huize Mensa** te Brugge. Op 5 augustus 2007 ontving zr Lutgardis Craeynest, toen provinciale overste, een brief van de zusters van Liefde van Roeselare. Zij zochten naar opvolging voor

¹⁸ Een project dat via verschillende activiteiten steun biedt aan Rwanda.

Mensa buiten hun congregatie en richtten zich in volle vertrouwen tot de zusters van Don Bosco. Dat die brief net op 5 augustus, het professiefest van de zusters in de bus bij de zusters van Don Bosco viel, was een teken dat niet genegeerd mocht worden en op 1 september 2007 namen ze het roer over in huis Mensa.

De zusters van Liefde hebben het huis in 1987 in het leven geopend. Dit initiatief is ontstaan uit hun kapittelvraag van 1986 en op advies van priester Chris Saelens: "Hoe kunnen we ons ten dienste stellen van Gods zorg voor de armen?" Het oude belastingkantoor in de Moerstraat nummer 18 werd omgebouwd tot een open en gastvrij huis. Zij hebben zich samen 20 jaar met hart en ziel voor een gastvrije *mensa*, wat Latijn is voor *tafel*, ingezet. De tafel is de plek waar het brood wordt gedeeld en ook de vreugden en pijnen. Daar is God aanwezig. Jezus at met tollenaars en zondaars. In het *eten met* maakte hij duidelijk dat God bekommerd is om elke mens. Dit zetten de zusters samen met hun huisgenoten verder en aldus maken ze de barmhartige liefde van God in deze wereld zichtbaar.

Vandaag zetten de zusters Don Bosco in Mensa dit werk verder. Mensa is een thuis waar vrouwen en kinderen in een veilige omgeving tot rust kunnen komen en herbronnen. Gelegen tegenover de Brugse Sint-Jacobskerk, biedt de zustergemeenschap van dit huis onderdak aan maatschappelijk kwetsbare vrouwen. Zo geven de zusters van Don Bosco vandaag een antwoord op de oproep van de heilige Vincentius a Paolo (stichter van de zusters van Liefde) die zei: "*Zie de arme niet als buitenstaander, ontmoet hem in je eigen hart.*"

Het werk van de zusters in Huis Mensa heeft natuurlijk ook alles te maken met hun grote voorbeelden Maria Mazzarello en Don Bosco. Ook zij kozen voor de mensen die het moeilijk hadden. In hun tijd waren dat de jongens en meisjes, die kansloos aan de rand van de maatschappij leefden. Zij hadden vaak geen werk en geen thuis. Zij probeerden hen door scholing en huisvesting weer omhoog te trekken. De zusters proberen precies hetzelfde. Ook zij kiezen

De tuin van huis Mensa

voor de *gekwetste* mens. In dit geval voor *gekwetste* vrouwen. Zij delen lief en leed met hen, zonder zich op te dringen. De vrouwen zullen het zelf moeten doen. En dat valt niet altijd mee. Het gaat met ups en downs. De inspiratie voor dit werk vinden de zusters in hun religieuze roeping. Een paar keer per dag hebben zij gebedsmomenten. 'Mensa' is een prachtige manier van 'getuigen' en 'kerk-zijn'. Hier kunnen de zusters ten gronde zuster van Don Bosco zijn.

De zusters ervaren dat het waar is wat Willem Hussen dicht:

“Voorzichtig
Heb ik de gevangen vogel
Uit de strik verlost
Ik laat hem vliegen
Hij geeft mij vleugels

Groot-Bijgaarden

School, medewerkersgroep, internaat en provinciaal

In Groot-Bijgaarden zijn er vandaag in de Brusselstraat 2 gemeenschappen aanwezig: op huisnummer 285 en 289.

Huis van de gemeenschap 285, verbonden aan de school en het internaat

Op 15 maart 1910 vonden de zusters een huurwoning in de Brusselstraat. Op 8 april, de dag van de begrafenis van Don Rua¹⁹, namen 5 zusters hun intrek in dat huis. Het begin werd getekend door grote armoede, maar ze kregen hulp van de overste uit het huis van Doornik, die zelf op bezoek kwam. Van bij de aanvang, kwamen de mensen uit het dorp vragen of hun kinderen naar school konden komen en op 9 mei begon men al met een eerste kleuterklas.

Op Paasmaandag van het jaar 1927 werd het nieuwe gebouw in de Brusselstraat 285 ingehuldigd. Het huis van de gemeenschap te **Groot-Bijgaarden 285** is toegewijd aan het Heilig Hart. In de loop van de jaren breidde de school zich steeds verder uit en de zusters boden ook speelpleinwerking aan. In 1964 werd het speelplein *De lustige vinken* officieel erkend. Van 1931 tot 1964 deed dit huis dienst als provinciaal huis.

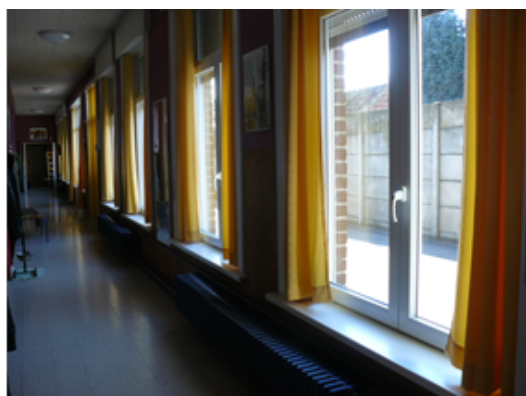
---

¹⁹ Don Rua was de eerste opvolger van Don Bosco als algemeen overste van de salesianen.

In 1969, bij het ontstaan van de nieuwe provincie met zr Agnes Deraeve als eerste provinciale, is zr Adrea Schepens de eerste overste van de gemeenschap 285. Vanaf de jaren zestig werden in het huis van de gemeenschap 35 Saviokampen, later jeugddagen georganiseerd met een gemiddelde van een tachtigtal meisjes per kamp. Er werden nog tal van andere activiteiten op touw gezet. Vele jaren lang leidde zr Lucia Kelchtermans de creacclub waarin vele kinderen en jongeren zich creatief konden uitleven. Er werd ook een jaarlijks kamp georganiseerd aan zee.

Van bij de aanvang was er een internaat. Vanaf de jaren zeventig werden er in het grote huis voortdurend verbouwings- en verfraaiingswerken uitgevoerd: van '76 tot '80 werd onder andere de houten trap vervangen door een betonnen trap, de slaapzaal op de derde verdieping werd omgebouwd tot 20 chambrettes met lavabo, de grote slaapzaal werd omgebouwd tot 32 aparte kamers. In '80 werd de projectiezaal met 6 klassen gebouwd.

Vanaf '92 startten grote werkzaamheden voor de brandveiligheid van het internaat. De houten plankenvloeren van de slaapzaal boven de kapel worden vervangen door beton. Deze slaapzaal wordt omgebouwd tot 11 aparte kamers met sanitair. De kamers die in de jaren '70 omgebouwd werden, worden opnieuw volledig verbouwd. In de jaren '90 en '00 wordt het hele huis in verschillende fases gerenoveerd.

De leefgroepen van het internaat wordt voorzien van nieuwe ramen, gesubsidieerd door AGION²⁰. In 2007 en 2008 wordt de speelplaats vernieuwd en het grasveld weer aangelegd. In 2009 wordt de gevel van het internaat gerenoveerd.

In dat huis wonen vandaag de zusters, verbonden aan het internaat Don Bosco. Dit internaat biedt plaats aan 31 jongeren. Zij kunnen er in een multiculturele context en in de geest van Don Bosco

en Maria Mazzarello groeien in vrijheid, in relaties en in verantwoordelijkheid. Het internaat ligt op de campus van de secundaire school, vroeger het Maria Mazzarello-instituut, vandaag Don Bosco Groot-Bijgaarden. Het schoolcomplex maakt deel uit van de scholengroep Don Bosco Onderwijscentrum (DBOC). Samen met de basisscholen Groot-Bijgaarden en de voormalige Broederschool en de kleuterschool Savio bieden de scholen onderwijs en opvoeding aan 2200 leerlingen volgens het preventieve systeem van Don Bosco en Maria Mazzarello.

De schoolcampus in Groot-Bijgaarden

²⁰ Agion: Agentschap voor Infrastructuur in het Onderwijs

De gemeenschap biedt onderdak aan een salesiaanse medewerkersgroep en oud-leerlingenwerking. Vanuit de samenwerking met leken wil de gemeenschap de groei bevorderen van de meisjes op het internaat en de jongeren op school. De gemeenschap wil ook ruimte ter beschikking stellen aan provinciale activiteiten. Jaarlijks organiseren de zusters rond het feest van Maria Mazzarello hun *taartmoment*: leraren en opvoedend personeel worden van harte uitgenodigd voor een gezellig salesiaans moment van *comunio* met koffie en gebak.

Groot-Bijgaarden 289 is de gemeenschap die in het provinciaal huis leeft. Deze gemeenschap is toegewijd aan Teresa Valsè Pantellini. De zusters kochten dit huis aan op 20 maart 1964. In oorsprong is het bestemd voor de neo-professen, aspiranten en postulanten en moet het catechetisch centrum onderdak bieden. De zusters krijgen in 1965 de toestemming om het Heilig Sacrament in huis te bewaren. De eerste viering in de kapel vond plaats op 25 juni 1965, feest van het Heilig Hart.

Voorkant van het provinciaal huis

Vanaf 1969 krijgt het huis een heel nieuwe bestemming: op 30 augustus wordt het omgevormd tot provinciaal huis en zr Agnes Deraeve neemt er haar intrek in. Alle volgende provincialen van de Vlaamse provincie zullen er komen wonen.

Vanaf 1971 herbergt het huis enkele jaren lang ook een ander werk: de peutertuin Peuterland. Hier kunnen tot in het begin van de jaren negentig 20 peuters terecht. De zustersgemeenschap van dit huis neemt vandaag de zorg voor missionarissen en andere buitenlandse bezoekers op zich. De zusters zijn ook verbonden aan de school en de Savioparochie van Groot-Bijgaarden.

Door de congregatie zijn er twee missionarissen naar de Vlaamse provincie gezonden. Zij zijn gekomen om de provincie, die vele missionarissen uitgezonden heeft naar andere landen, te versterken. De zusters waarderen hun inzet en gegevenheid als religieuze vrouwen.

Zr Nathalie Nkalamo en Zr Aida Bohorquez

Heverlee

Eerste gemeenschap 1966-1998

1 november 1966: officiële opname van de zusters reguliere oblaten van de heilige Benedictus bij de Dochters van Maria Hulp (zdb). Vlnr zr Maria Jacobs, zr Theresita Willekens, moeder Josephine Ferrero.

In 1966 werd de Familiale school en de bijhorende gemeenschap van de zusters reguliere oblaten van Sint-Benedictus overgenomen door de zusters van Don Bosco.

Zij waren toen met een veertigtal zusters, maar keken vooruit en wilden hun pedagogische zending verderzetten. De zusters deden allen professie op de constituties van de zusters van Don Bosco. Dit had plaats op 1 november.

Zij bleven trouw aan de heilige Benedictus, maar sloten ook Don Bosco en Maria Mazzarello in hun hart.

Van 1969 tot 1998 bruist het van leven in de gemeenschap van Heverlee. De gebouwen worden in verschillende stappen gerenoveerd en aangepast aan de nieuwe behoeften van de tijd.

Gemeenschap van Heverlee 1966

De school wordt verder uitgebreid en het internaat voor de lagereschoolkinderen en de jongeren van de secundaire school telde zeven leefgroepen. De kinderen en jongeren vonden er een aanvullende thuis met onderwijs en ontspanning.

Tweede gemeenschap

In 1972 wordt het nieuwe vormingshuis opgericht en de nieuwbouw start. Op 8 december 1973 wordt het gebouw ingezegend en neemt de vormingsgemeenschap er haar intrek.

1976: In het vormingshuis. Vlnr zr Odette Vandendriessche, zr Rita Van Aerschot, zr Miet Boel, moeder Rosetta Marchese, zr Hilde Uyttersprot, zr Lutgardis Craeynest

Zr Lutgardis Craeynest en kardinaal Godfried Danneels

In de jaren negentig werd het internaat noodgedwongen afgebouwd, omdat het niet meer voldeed aan de steeds verstrengde brandveiligheidsvoorschriften.

Door herstructurering binnen de provincie verhuizen de zusters van de oorspronkelijke gemeenschap naar andere gemeenschappen en blijft de vormingsgemeenschap ter plekke op de campus. De beide schoolgebouwen worden in erfpacht gegeven aan het Don Bosco Onderwijscentrum.

De huidige campus, geleid door het DBOC, omvat een basisschool, een beroepsafdeling **Don Bosco Groenveld** en een afdeling voor jongeren met autisme **Don Bosco Groenveld Plus**. De leerlingen en leraren dragen zorg voor elkaar als één team.

Boven: Gedenkplaat aan de school in Heverlee

Rechts: zr Maria Beirens viert haar 104e verjaardag.

In het huis van Heverlee, waar de vier zusters vandaag leven, vinden jongeren van de beroepsschool en een paar religieuzen van andere congregaties die aan de universiteit studeren een veilige en hoopvolle ruimte om mens te worden.

Op de campus vinden we naast de basis- en secundaire school ook het kinderdagverblijf **Kinderrijk**, de buitenschoolse kinderopvang Don Bosco en de speelpleinwerking **Groene Zone**. De bouwwerken zijn gestart om het kinderdagverblijf Kinderrijk in 2019 uit te breiden met een tweede nieuwbouw op de plaats van het oude gebouw.

Aan de zustergemeenschap is eveneens een maandelijks samenkomende medewerkersgroep verbonden, in samenwerking met de salesianen van Heverlee. Deze groep heeft naast een volwassenenprogramma ook een kinderprogramma waarin de salesiaanse geest zich manifesteert.

Speelplaats van Don Bosco Groenveld

Jonge gezinnen met kinderen waren in de jaren zestig vragende partij naar kinderopvang. De zusters van Don Bosco boden op deze nood een antwoord vanuit hun opvoedingszorg. Zij bouwden een deel van de toenmalige schoolgebouwen om tot de eerste locatie van het **kinderdagverblijf Kinderrijk**. De kinderbegeleidsters die gerekruteerd werden uit de naburige startende school, lagen mee aan de basis van kwaliteitsvolle zorg en de ontwikkeling van de pedagogische visie. Doorheen de jaren bleef de spiritualiteit van de zusters van Don Bosco, samen met de pedagogie van Don Bosco, een stimulans voor de verdere expansie van het kinderdagverblijf.

Eind jaren '70 werd een intrek in de huidige, toen splinternieuwe, peutertuin genomen en werd het gebouw van de kribbe in een nieuw jasje gestoken. Vanaf 1984 kreeg de vzw Kinderrijk een erkenning van Kind en Gezin voor 108 kinderen en de toestemming om het project teledienst zieke kind uit de bouwen. Er werden toen twee kinderverzorgsters ingeschakeld om aan huis te gaan als de kinderen ziek waren.

Glasraam in Kinderrijk

In februari 2013 opent Kinderrijk vervolgens een nieuwbouw voor baby's en kruipers. In 2014 wordt er een uitbreidingsaanvraag ingediend voor 136 vergunde plaatsen, die wordt goedgekeurd. Het kinderdagverblijf Kinderrijk bestaat dus ondertussen al meer dan 50 jaar en de bouwplannen voor een tweede nieuwbouw liggen anno 2018 op tafel en de bouwwerken

starten in het najaar van 2019. De geschiedenis van Kinderrijk heeft de organisatie en de werknemers gemaakt tot wat het vandaag is. De hartelijke en betrokken zorg voor gezinnen met kleine kinderen en de kwaliteitsvolle opvang zijn hiervan waardevolle getuigen.

De campus biedt ook ruimte aan het speelplein **Groene Zone**. Het speelplein stelt zich even voor: *“Je kent ons vast al wel! Speelplein Groene Zone is een speelpleinwerking gelegen aan de rand van Leuven! De eerste 5 weken van de zomervakantie zorgen wij ervoor dat kinderen tot en met 15 jaar de zomer van hun leven krijgen! We zingen, dansen, lachen, spelen, knutselen, koken en maken 5 weken lang plezier! Natuurlijk rekenen we op een team van animatoren. De animatoren zorgen voor leuke en creatieve activiteiten waar de kinderen uit kunnen kiezen. De animatoren zorgen er dus niet alleen voor dat jouw kind een superleuke dag beleeft, maar wij proberen er ook voor te zorgen dat jij 's avonds samen met je kind kunt genieten van de speelpleindag door de leuke verhalen! Ideaal toch?!”*

Huize Hoop

In het begin van deze eeuw zette de gemeenschap van Don Bosco Groenveld in Heverlee de deuren open. Vanuit de crisis in het religieuze leven groeide een verlangen om een ‘Subiaco’ op de speelplaats te realiseren. Subiaco is een zeer mooi plekje hoog in de Apennijnen. Net boven de mooie abdij Sacro Speco (Benedictijnen) ligt een huis van de zusters van Don Bosco. Zij ontvangen vele jongeren uit de grootstad Rome, bidden eenvoudig en doen handenarbeid. Enkele zusters van de gemeenschap verbleven er even. Door deze sterke ervaring en de samenspraak in de gemeenschap ontstond er een wens. De gemeenschap drukte dit verlangen uit in een statement: *God is de kracht van ons leven, we kiezen voor opvoeding en gemeenschap vormen is onze opdracht.*

Met vernieuwde moed en geloof in apostolisch religieus leven ontving de gemeenschap jongeren midden in hun dagelijks bestaan. Het werd een mooie ontmoeting die leven gaf aan de gemeenschap én aan de jongeren zelf. Zr. Lies De Soete studeerde aan de universiteit en zo was de stap naar de studenten vlot te maken. Sommigen zochten een rustige omgeving, een studieplek, een thuisplekje...De leerlingbegeleiding van Don Bosco Groenveld deed ook een beroep op een slaapplekje, een veilige thuis, een opvang voor moeilijke pubers... Externe diensten leerden ons kennen en vroegen om jongeren op te vangen. In de gemeenschap werd geprobeerd om een warme thuis te creëren en structuur aan te bieden. Iedereen geloofde in de kracht van *graag zien* en *duidelijkheid*. Sterke elementen om te groeien en toekomst uit te

bouwen. Dit project vraagt tot op vandaag een grote inzet en een gedragen JA van iedereen. Eens JA gezegd, vermoedde niemand hoeveel JA's er nog kwamen. De zusters groeiden in het vertrouwen dat God jongeren een tijdje aan hen toevertrouwen. Jongeren vonden wegen om hun toekomst in handen te nemen. Ze ontwikkelden vaardigheden die hen hielpen moeilijkheden te overwinnen. Ze groeiden in respect, leerden dialogeren en het anders zijn waarderen. Jongeren kregen woorden en gebaren om zich uit te drukken. Ze kregen handvatten mee om met mensen om te gaan en zichzelf te worden. Tegelijkertijd ontstond er een ruimte waar zusters hun charisma midden de jongeren kunnen beleven.

De verschillende scholen en de kinderkribbe groeiden naar een goed en mooi buurtschap waar iedereen zijn eigen verantwoordelijkheid opneemt én zorg opneemt voor de ander.

Bij de aanvang van de vluchtelingencrisis kregen we vragen om gezinnen op te vangen. Weer zei de gemeenschap JA. Er werd, dank zij de provincie, een huis bewoon- en leefbaar gemaakt met vele vrijwilligers. Mensen uit de buurt brachten keukenspullen, diepvries, verlichting, linnen... aan. Er werd behangen, geschilderd, gepoetst, een keuken en douche geïnstalleerd. In september 2014 nam het eerste gezin in **Huize Hoop** zijn intrek.

Zr Lies De Soete bij de opening van Huize Hoop

Er ontstond een spontane manier van fondsenwerving. Mensen, collega's, vrienden... geven financiële hulp. Daarmee helpen we gezinnen die het moeilijk hebben. Als vreemdeling is er soms weinig omkadering door familie. Een alleenstaande moeder met kinderen heeft geen wasmachine. Er moet een waarborg betaald worden om een appartement te huren. In september eten studieboeken een groot deel van de inkomsten op. Geen mogelijkheid om op vakantie te gaan voor kinderen die twee maanden in Brussel in een veel te klein appartement wonen. De zusters geven, vanuit het Steunfonds, wat nodig is. De families betalen wat ze leenden terug aan de zusters en zo kunnen ze weer wat beter leven, soms overleven. Er zijn nog tal van situaties waar mensen om hulp vragen.

Wat ontzettend mooi is en uitdaagt, is dat tot op vandaag er nog jongeren hun thuis vinden in de gemeenschap en dat in het doorgangshuis al een volgend gezin woont.

Openheid, vriendschap zoals Maria Mazzarello het bedoelde en een diep respect voor het *anders-zijn* van de ander liggen aan de basis van de gemeenschap. Er is toekomst voor kinderen, jongeren, gezinnen én voor de zusters van Don Bosco.

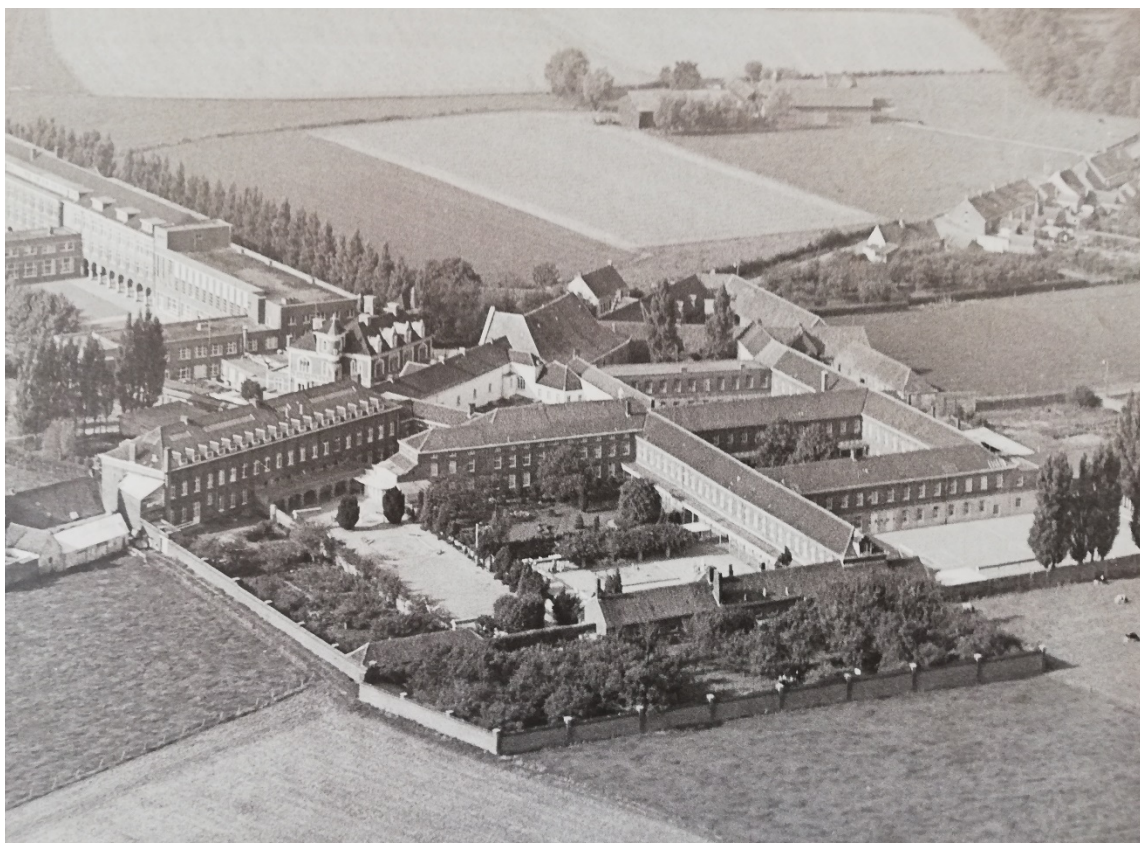
Kortrijk

Internaat, CKG, basisschool, speelplein, zorg voor oudere zusters

In Kortrijk, op de site van Sint-Anna, is anno 2019 één zustersgemeenschap aanwezig: de gemeenschap is toegewijd aan Moeder Mazzarello. Op de campus is er al bijna vier eeuwen religieus leven en zorg voor de naasten. Vandaag vinden we er op nummer 43 het huis van de zusters, het internaat Kinderland en het gelijknamige speelplein, CKG Don Bosco, een kleuterschool en een lagere school terug. In de stad Kortrijk en in Roeselare richtten de zusters ook 2 dagcentra op: de Fonkel in Kortrijk en De Fakkel in Roeselare. Beide huizen zijn deel van het CKG Don Bosco. Aan de gemeenschap van Sint-Anna is ook een medewerkersgroep verbonden. De gemeenschap biedt de zusters de kans om hun roeping te beleven tussen de jongeren. Tijdens de zomervakantie wordt er speelpleinwerking georganiseerd op de campus: Speelplein Kinderland, ontstaan in 1979 naar aanleiding van het jaar van het kind²¹, bestaat dankzij de vele vrijwilligers en biedt heel wat jongeren een aangename en vruchtbare vakantie, dit alles naar het grote voorbeeld van Don Bosco.

Van eenvoudige kapel tot campus Sint-Anna

De campus Sint-Anna kent een lange geschiedenis.

Sint-Anna begin 20^e eeuw

---

²¹ Op 20 november 1959 nemen de Verenigde Naties een verklaring aan, die betrekking heeft op de "rechten van het kind". En in 1976 wordt dan besloten, het jaar 1979 uit te roepen tot het Internationaal Jaar van het Kind. "Opdat het kind een gelukkige jeugd zal hebben ter wille van zichzelf en van de maatschappij, volgens de in de "verklaring van de rechten van het kind" neergelegde rechten en het heden deze moge genieten". In tien beginselen wordt dit alles dan uitgewerkt. Daarvan noemen we alleen maar: "Het kind dient te worden grootgebracht in een geest van begrip, verdraagzaamheid, vriendschap onder de volken, vrede en wereldbroederschap, en in het volle bewustzijn, dat zijn werkkraft en gaven worden gewijd aan het dienen van zijn medemens". (Beginsel 10).

Sint-Anna vandaag

In 1629 stichtte juffrouw Barbara Bonte van uit het Kortrijkse Begijnhof in dit uithoekje van Kortrijk een St-Anna-kapel. Rond deze kapel, die in het midden van de 18de eeuw werd vergroot en in 1857 opnieuw opgebouwd werd, groeide geleidelijk het huidige "St.-Anna". (Deze kapel is reeds afgebroken en daar staat vandaag de huidige school van het Kinderland.) In 1701 openden vier broeders, met de toelating van de bisschop en de pastoor van de St.-Maartenskerk, in de buurt van de kapel een schooltje "om de kinderen van het gehucht te onderrichten in de christelijke leer". De school telde vlug heel wat leerlingen, maar moest in 1789 tijdens de Franse Revolutie haar deuren sluiten. Later werd opnieuw gestart, niet voor lang echter. "De leerlingen waren niet talrijk en één der onderwijzers was liefhebber van verboden boeken", klonk het.

Kanunnik Maes van Brugge kocht in 1840 de oude hermitage. Hij herbouwde de bestaande gebouwen en bestemde ze voor een instelling voor geesteszieken: het krankzinnigengesticht Sint-Anna (*maison de santé Sainte-Anne*). Zusters van Jezus' Barmhartigheid verpleegden er zieke vrouwen en mannen. In 1927 verhuisden deze zusters naar Ieper en werd het gebouwencomplex (de kapel, de hoeve, het kasteel, St.-Pieter en St.-Anna) samen met 10 hectare grond aan de salesianen aangeboden. Dankbaar aanvaardde de provinciale overste Pastol deze gift. Rond Pasen 1927 was St.-Anna verlaten en mochten de nieuwe bewoners komen. Het grote domein werd broederlijk verdeeld. De zusters van Don Bosco ontvingen het St.-Anna-gesticht en de kapel. De salesianen zouden hun intrek nemen in het St.-Pietersgesticht, het kasteel en de hoeve.

Vanaf 1928 startten de zusters van Don Bosco met een pensionaat voor kinderen van de basisschool. De zending van de zusters die zich op Sint-Anna vestigden, was onderwijs en patronaat. Dit gebeurde in de oude, grote gebouwen gelegen op Sint-Anna ten zuiden van Kortrijk. Bij het begin van de Tweede Wereldoorlog richtten de zusters van Don Bosco zich op de kinderen die door de oorlog ondervoed waren. Ze kregen veel hulp van talrijke leken. De familiegeest was in Kortrijk zeer sterk: kinderen voelden zich echt thuis op Sint-Anna.

In de jaren zestig stelden de zusters het bestaande koloniesysteem in vraag. Voldeed dit nog aan de behoeften van de maatschappij? Ouders wilden de mogelijkheid om hun kinderen een schooljaar lang op internaat te sturen. De zusters zagen de tekenen van de tijd en in 1965 stopte de kolonie en herstartten de zusters de internaatswerking waar kinderen tijdens het schooljaar konden verblijven in de geest van Don Bosco: ze vonden er een thuis, een speelplaats, een parochie en een school.

De gebouwen waren oud en bouwvallig en daarom werd begin jaren tachtig beslist om een volledige nieuwbouw te zetten. Het pensionaat van toen is vandaag bekend als het bloeiende internaat Kinderland, een internaat voor kinderen en jongeren waar vier pijlers centraal staan: een school, een thuis, een speelplaats en een geloofsgemeenschap. Er heerst een familiale, huiselijke sfeer binnen de werking, waarin de kinderen en jongeren een plaats kunnen vinden en zich volop kunnen ontplooiën en ontwikkelen. Dit alles wordt begeleid en gestuurd door een team opvoed(st)ers die er zijn voor de kinderen en jongeren, die samen op weg willen gaan met hen. Internaat Kinderland biedt vandaag een thuis aan een tachtigtal kinderen.

De bestaande vakantiewerking voor kinderen die er intern verbleven, werd uitgebreid voor kinderen uit de omgeving. In 1979 zag het speelplein Kinderland het levenslicht. Er is steeds gekozen voor een zomerwerking, de eerste 5 weken van de zomervakantie.

Vanaf het begin kende de werking een groot succes, mede door de ligging en de accommodatie, maar zeker en vast ook door de vrijwillige (hoofd)animatoren! Er is een stuurgroep, bestaande uit de verantwoordelijken, de pleinleiding en hoofdanimatoren, die doorheen het hele jaar geregeld samenkomt om de werking voor te bereiden, te

vergaderen, decor te maken, maar ook activiteiten voor de (hoofd)animatoren voorziet (Nieuwjaar/Valentijn, instuif, weekend). Tot op vandaag de dag kunnen de kinderen rekenen op jonge, enthousiaste mensen om de kinderen een leuke tijd aan te bieden op het speelplein!

In 1983 gingen de bouwwerken op Sint-Anna van start. De bouwwerken verliepen in drie fases eerst werden de 8 leefgroepen voor de kinderen van het internaat, het CKG en de zusters gebouwd. De tweede fase: een huis voor de oudere zusters en klaslokalen. Derde fase: schoolgebouw aan de straatkant en omgevingswerken.

Opbouw en afbraak gingen hand in hand en op 1 september 1985 werd het eerste gebouw in gebruik genomen door het internaat en het K.O.C. Don Bosco dat opstartte.

Het CKG Don Bosco

In oktober 1991 werd een dagcentrum vanuit het CKG geopend voor 12 kinderen van 0 tot 6 jaar gelegen in het stadscentrum van Kortrijk: de Fonkel werd geboren. De erkenning kwam er vanaf 1 januari 1992.

Vanaf 2008 kreeg het CKG van de Kind en Gezin de mogelijkheid om de capaciteit van 65 op te trekken naar 70 plaatsen. Dit kon op voorwaarde dat er 10 van die 70 plaatsen ter beschikking gesteld werden voor mobiele begeleidingen in de regio Roeselare-Tielt en in die regio een afdeling zou worden opgericht. De zusters gingen deze uitdaging graag aan en startten met een afdeling in Roeselare: De Fakkel.

Vanaf 2008 zijn er dus twee afdelingen, De Fonkel in het centrum van Kortrijk en De Fakkel in Roeselare.

De nieuwbouw van De Fonkel

De Fakkel

Huidige kapel van de zusters

Vandaag verblijven de zusters in het huis op Sint-Anna met nummer 43. Dit huis biedt sinds 1932 onderdak aan de oudere medezusters. Het werd op 14 september 1932, op het feest van Kruisverheffing, geopend, om de zusters aan het lijden van Jezus te herinneren. Het huis werd niet gespaard tijdens de oorlog, maar er vielen geen gewonden onder de zusters. In 1965 wordt het huis uitgebreid en voorzien van een lift. In 1971 werd iedere

kamer van stromend water voorzien. In 1983 was de tijd weer aangebroken om te bouwen: er kwamen een nieuwe kapel, kleuterschool en huis voor de oudere zusters. De zusters konden in 1986 intrekken in de nieuwbouw. Het huis Moeder Mazzarello is een weldaad voor alle zusters die door leeftijd en ziekte niet meer in het volle werk kunnen staan, maar toch door lijden en gebed bijdragen tot het goed van de congregatie en het apostolaat.

Eén iets is vanaf het begin hetzelfde gebleven. De sfeer. Een sfeer van hartelijkheid en gemoedelijkheid waardoor iedereen in Don Bosco Kortrijk zich echt mag en kan thuis voelen. De grote inzet van zovelen staat dan ook, voor de komende jaren, borg voor een kwalitatief

onderwijs en een opvoedingsproject dat tot op de dag van vandaag de moeite waard is om te volgen. Vele zusters ontdekten er hun roeping door de inzet bij de kinderen en een blijde geloofsbeleving.

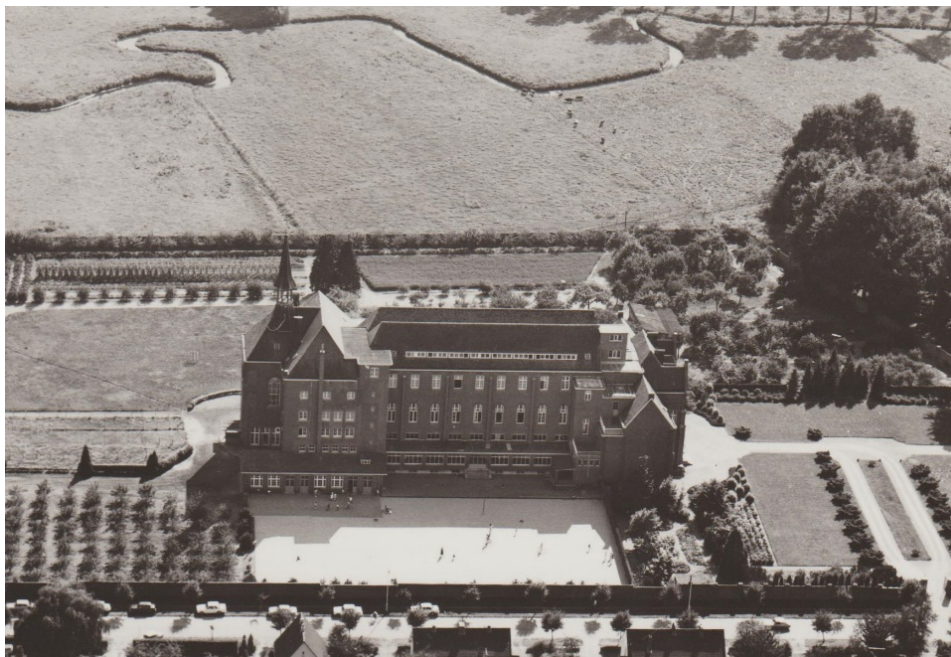
Ingang van het internaat

Wijnegem

Internaat en gemeenschap op rust

In Wijnegem op de Kasteellei zijn 2 gemeenschappen aanwezig. De eerste biedt onderdak aan de internaatsgemeenschap **Wijnegem 77** en is toegewijd aan Laura Vicuña. In de tweede gemeenschap, **Wijnegem 77A**, wonen de zusters op rust, deze gemeenschap is toegewijd aan Mamma Margherita.

Voor de oorsprong van het huis, moeten we terug naar 1900. Dankzij de welgestelde families van de Werve en Meeus werd op deze plek een tehuis voor verlaten weeskinderen uit het Antwerpse geopend. Dit werk werd toegewijd aan de heilige Joachim en Anna en

toevertrouwd aan de zusters reguliere oblaken van Sint Benedictus. Het huis werd uitgebreid en de twee wereldoorlogen boden veel gelegenheden tot barmhartigheid. De zusters bouwden het werk verder uit en er werden contacten gelegd met de zusters van Don Bosco. Moeder Rumolda (zr Maria Beirens) en moeder Theresita gingen naar Turijn en bespraken met moeder Ferrero, algemene overste van de zusters van Don Bosco, de fusie. Na een proefjaar was de overdracht op 16 augustus 1966 een feit en op 1 november legden een 40-tal reguliere oblaken van Sint Benedictus hun geloften af als zusters van Don Bosco. Vanaf het schooljaar 1969-1970 werd het internaat door de staat erkend als 'vrij erkend tehuis voor kinderen van wie de ouders geen vaste verblijfplaats hebben'. In 1972, ter gelegenheid van het eeuwfeest van de congregatie, opende onder impuls van zr Agnes Deraeve het speelplein Jubelplein. De campus breidde door de jaren heen uit, maar het grote mooie huis voldeed niet meer aan de geldende veiligheidsnormen.

Samen met het bestuur van de congregatie, het internaat, de school en de ouders werd naar een oplossing gezocht. Velen droegen hun steentje bij: de provincie Antwerpen, het havenhuis, de salesianen, vele ouders en andere weldoeners. Het werd een heus project. De ouders stonden erachter en niet in het minst pater Machar Verhaeghe, de toenmalige schippersaalmoezenier.

Zo kon een dossier voor nieuwbouw ingediend worden bij de subsidiërende overheid, toen DIGO, nu Agion. Het dossier kreeg goedkeuring en de bouwwerken konden starten. De eerste steen werd gelegd in 2004. Op 6 maart 2006 was de verhuizing een feit. De kinderen en de zuster gemeenschap namen er samen hun intrek. Elkeen genoot van de mooie woonomgeving. Alle betrokkenen waren gelukkig. Het oude statige

Pater Machar Verhaeghe, schippersaalmoezenier

gebouw verdween en maakte plaats voor het huidige internaat dat een tachtigtal kinderen een thuis biedt.

Het huis van de zusters vandaag

Het internaat vandaag

waar te maken met een open blik op de toekomst

De zusters en opvoed(st)ers zorgen voor een gezonde afwisseling tussen studie en spel. De zusters zijn actief in het parochieleven en in de zomer organiseert de gemeente Wijnegem hier haar speelpleinwerking.. Deze opvoedende gemeenschap verlangt ernaar het erfgoed van Maria Mazzarello en Don Bosco levend te houden en door te geven, de pastorale en pedagogische opvoeding van kinderen

Vandaag vinden we op de campus op de Kasteellei een levend internaat van vooral schippers- en foorkramerskinderen, de basisschool Don Bosco en het huis waar de zusters op rust samenleven, bidden en waar een grote mantelzorg beleefd wordt, samen professionele zorg voor de oudere medezusters.

Aan de gemeenschappen op de campus is een spiritualiteitsgroep verbonden om het erfgoed van Don Bosco en Maria Mazzarello levend te houden.

Zr Katia Catteau in haar leefgroep

We feesten graag: enkele mijlpalen

De geest van Mornese, de geest van het begin, wordt in de kronieken als volgt getypeerd: “Er heerste bij de zusters veelal een feestelijk klimaat. Dat is een onweerstaanbaar kenmerk van hun apostolische spiritualiteit.”

Mgr. Laridon, van 1976 tot 1999 hulpbisschop van Brugge, schreef over feesten het volgende:

*Feesten is dankbaar genieten
Van de vreugde van het samenzijn
Feesten is het leven vieren
Het is spelen als een kind
Feesten is het hart heffen
Tot de Heer en zeer dankbaar zijn
We zijn een volk dat leeft en feest
En zelden vond de Kerk andere wegen
Om tot de mensen te spreken
Dan de wegen van het feest!*

Het **jubeljaar 1972**, het honderdjarige bestaan van de congregatie, moet voor de Vlaamse provincie als een hoogtepunt gezien worden: in dat jaar opent het vormingshuis te Heverlee.

15 augustus 1972, zr Agnes Deraeve provinciale, zr Lutgardis Craeynest novicemeesteres, jongeren in vorming, zusters met tijdelijke geloften en 3 zusters die eeuwige geloften deden.

De feestmicrobe slaat toe. Zo vierden de zusters in het huis van Wijnegem in 1975 het 75-jarige bestaan.

Kortrijk, gesticht in 1928, viert in 1978 het 50-jarige bestaan.

1972: het **nieuwe noviciaat** in Heverlee opent de deuren.

In **1981**, 100 jaar na haar dood, krijgt Maria Mazzarello, als medestichteres met Don Bosco, meer bekendheid in alle takken van de salesiaanse familie.

Een groots **jubeljaar volgt in 1988**, 100 jaar na de dood van Don Bosco. Er wordt een televisiemis vanuit Kortrijk uitgezonden met als voorganger de heer De Smet, toen provinciaal van de salesianen. De viering wordt opgedragen in de gloednieuwe kapel in aanwezigheid van minister Steyaert, toenmalig minister van Welzijn en vele andere eregasten.

Op 14 oktober 1989 vieren de zusters het **20-jarige bestaan van de Vlaamse provincie**. De salesiaanse familie, alsook vele kinderen en jongeren uit onze scholen en opvoedingsmilieus komen meefeesten. In het besef dat het "Maria is die alles heeft geleid" (DB), is deze dag één hulde aan haar, een dankbare terugblik op de voorbije jaren.

Op 8 juni 1992 herdenken de zusters **100 jaar salesiaanse aanwezigheid in België**. Het wordt een echte ontmoeting met alle leden van de salesiaanse familie te Farnières. Ook de Waalse medezusters en salesianen gaan op de uitnodiging in. Don Vigano, moeder Marinella Castagno, algemeen overste en Mgr. Luc Van Looy, bisschop van Gent, Vlaamse salesiaan en toenmalig lid van de hoofdraad te Rome, zijn op die dankdag aanwezig. **8 juni 1992 is een belangrijke historische dag!**

In 1994 zijn de zusters dankbaar voor het **25-jarige bestaan van de jonge Vlaamse provincie**. Het wordt een jubeljaar met een verscheidenheid aan festiviteiten.

Zr Elisa Peeters (rechts) richt een dankwoord aan de provincialen. Op de eerste rij vlnr: zr Rita Van Aerschot, zr Gilberta Denorme, zr Lutgardis Craeynest en zr Agnes Deraeve

Moeder Antonia Colombo op bezoek in Vlaanderen

In 2004 **bezoekt Moeder Antonia Colombo** de Vlaamse provincie samen met haar vicaria, zuster Yvonne Reungoat de huidige Algemene Overste.

In 2010 vieren de zusters het **100-jarig bestaan van hun pastorale aanwezigheid in Groot-Bijgaarden.**

Groot-Bijgaarden in 1917

Foto links: viering 100 jaar aanwezigheid in Groot-Bijgaarden.

Foto rechts: zr Thérèse Angelet spreekt de zusters toe tijdens het feest van 100 jaar aanwezigheid in Groot-Bijgaarden.

In februari 2013 opent het **kinderdagverblijf Kinderrijk** in de Groenveldstraat een nieuwbouw voor baby's en kruipers.

Moeder Yvonne Reungoat, algemeen overste van de zusters, brengt in 2013 **een bezoek aan de Vlaamse provincie**. Ze bezoekt alle gemeenschappen en maakt kennis met de pastorale werken.

Moeder Yvonne tijdens haar bezoek in Boxbergheide

In 2015 vierde de salesiaanse familie wereldwijd de **200^e verjaardag van Don Bosco**. Al vanaf 2014 reisde een levensgroot beeld van Don Bosco de wereld rond. Het spreekt vanzelf dat het ook in Vlaanderen een tussenstop maakte.

Peter Leys, pedagogisch directeur van Don Bosco Groot-Bijgaarden vertelt: *“Op dinsdag 15 januari kwam het Don Boscobeeld aan in de Saviokerk. De secundaire school maakte van de gelegenheid meteen gebruik om met de eerste graad in de namiddag naar de kerk te gaan.*

De jaarlijkse Don Boscoviering kreeg daardoor een extra dimensie omdat ze rond het beeld kon gehouden worden. De leerlingen en collega’s waren zeer onder de indruk van het mooie beeld en waren heel erg geboeid door het verhaal van de relikwie in de sokkel van het beeld en het verhaal van de wereldreis. ’s Avonds woonden alle internen en een aantal leraren van de secundaire school de feestelijke eucharistieviering bij in de kerk. Allen gingen ze enthousiast mee tijdens de verzorgde viering voorgedaan door 11 priesters, onder wie de provinciaal en de Gentse bisschop Luc Van Looy.

Nog spannender werd het natuurlijk op donderdag 17 januari. Toen stond het beeld een hele dag in de projectiezaal van de secundaire school. Na het laatste lesuur kwamen de zusters van de kloostergemeenschap en een aantal burens nog een kort tegenbezoekje brengen. Ook bij hen straalde duidelijk bewondering uit hun ogen en was er ontroering te merken. Maar om 17 uur kwamen de Italianen de zaal binnen. Ze waren onverbiddelijk. Het beeld – dat we zo graag gehouden hadden om in onze in aanbouw zijnde nieuwbouw te plaatsen – moest mee. De zusters van Wijnegem hadden de eer het beeld te mogen ontvangen.

Vooraf was er misschien wat scepticisme: zal een beeld ons en onze leerlingen kunnen aanspreken in deze tijd? Voor ons werd het antwoord vlug duidelijk: ja! Don Bosco – en niet alleen het beeld – leefde intens binnen de school. Aan ons nu om die vlam brandend te houden...”

Op 14 juli 2017 is de ambulante werking van het CKG, **De Fonkel**, opnieuw verhuisd naar haar

Opening van De Fonkel met zr Assunta en dhr Dieter Rigole

oorspronkelijke locatie, maar in een spiksplinternieuw duurzaam gebouw, in de Graaf Boudewijn IX-laan te Kortrijk. Zo'n verhuizing kan niet ongemerkt voorbijgaan. Op vrijdag 29 september wordt het gebouw feestelijk ingehuldigd. Samen met zuster Assunta, lid van de algemene raad uit Rome en zr Hilde Uyttersprot eerste directie van het CKG, onthult de heer Dieter Rigole, directeur van het CKG, een kunstwerk van Koen Lemmens: een symbolisch werk om onze inspiratie en identiteit uit te drukken.

De zusters van Don Bosco en de zusters van Liefde op de viering van 30 jaar Mensa

Op zaterdag 2 september 2017 komen de zusters van Liefde van Roeselare en de zusters van Don Bosco samen in **Huis Mensa** om er samen met de bewoners en de andere gasten het dertigjarige bestaan van Mensa te vieren. De zusters van Liefde hebben het project in 1987 in het leven

geroepen. Zij hebben zich 20 jaar met hart en ziel voor een gastvrije mensa, wat Latijn is voor tafel, ingezet. In 2007 hebben de zusters van Don Bosco hun schouders onder dit project gezet en sindsdien maken zij van Huis Mensa een thuis waar vrouwen en kinderen in een veilige omgeving tot rust kunnen komen.

14 november 2017 vieren en gedenken we dat de **eerste groep Dochters van Maria Hulp vanuit de haven van Genua** vertrokken is met de derde zending van de salesianen van Don Bosco richting Zuid-Amerika.

In 2018 vieren we **60 jaar speelplein Heidevreugde**.

In 2019 vieren we **40 jaar speelplein Kinderland**.

In 2020 zal het speelplein **Groene Zone 50 kaarsjes** mogen uitblazen.

Ieder jaar komen al onze zusters samen voor een provinciale gemeenschapsdag. Het is iedere keer opnieuw een *feest van dankbaarheid* met een aangepast thema en vol verrassingen. Zulke

dagen versterken de onderlinge band en bevestigen de zusters in hun gemeenschappelijke gegevenheid en zending.

12 mei 2019, Saviokerk - De viering 50 jaar BEG met de salesiaanse bisschop Luc Van Looy

In 2019 vieren we het **vijftigjarige bestaan van onze Vlaamse provincie**. De zusters nodigden familie en vrienden uit voor een dag van dankbaarheid in Groot-Bijgaarden. De Saviokerk zat vol mensen die de zusters genegen waren om mee te vieren. De viering wordt voorgegaan door de Gentse bisschop en salesiaan Luc Van Looy. Na de plechtigheid en de vele woorden van dank, is iedereen welkom op een feestelijke receptie in het Saviocentrum. Er wordt tijd gemaakt voor ontmoeting, vreugde en een hoopvolle blik vooruit.

Dankwoord bij de viering van 50 jaar Vlaamse provincie door zr Hilde Uyttersprot op 12 mei 2019:

“Beste medezusters, beste medewerkers in onze werken, beste leden van de salesiaanse familie, beste salesianen, vrijwilligsters van Don Bosco, medewerkers van Don Bosco, beste zusters van de provincie Frankrijk-België Zuid. Beste vrienden en kennissen, beste familie van medezusters, beste kinderen, beste allemaal,

Van harte welkom! Jullie aanwezigheid hier is voor ons zeer waardevol. Wij zijn blij dat jullie met ons eucharistie vieren en danken voor 50 jaar inzet in onze Vlaamse provincie.

Beste allemaal,

Dit jubileum vieren doet ons even stil staan en terugblikken, om te danken voor alles wat op onze weg kwam en waarin de Heer ons als Herder nabij was.

Om op deze roepingen zondag te danken voor onze roeping.

Dit vieren nodigt ons uit om met een open blik naar de toekomst kijken...

Aan de basis van onze congregatie staat een man, die wij allen kennen, Don Bosco de vader, de herder van de jeugd, van de arme jeugd vooral. Naast hem een sterke vrouw Maria Mazzarello die opkwam voor de vrouwelijke jeugd. De eerste zuster van Don Bosco. Samen vormden zij een Familie die van kinderen, van jongeren en van mensen houdt.

Wij zijn blij en dankbaar te mogen behoren tot die grote salesiaanse familie.

Een familie die een grote beweging op gang bracht waartoe wij allen mogen behoren. Aan elk van jullie dank voor de medewerking in de Don Bosco beweging hier in Vlaanderen. In de wereld.

De zusters van Don Bosco zijn sinds 1891 in België aanwezig en sinds 1903 in Vlaanderen. Het eerste huis was te Lippelo. Honderdzesentien jaar geleden begon het daar. Hier in Groot-Bijgaarden zijn we aanwezig sinds 1910. En zo groeide het verder...

Waarom nu 50 jaar vieren?

In 1969 werd de grote Belgische provincie die toen 338 zusters telde opgedeeld in drie autonome provincies: België Zuid, België Noord – Vlaanderen en Congo.

Dat vieren wij vandaag en daarvoor danken wij, 50 jaar inzet in de Vlaamse provincie. Bij de start telde de provincie 167 zusters en 2 novicen.

Gedurende de voorbije 50 jaar hebben 38 zusters geloften uitgesproken en zijn 145 zusters overleden. Verschillende zusters zijn als missionaris naar Congo gegaan.

Nu hebben we nog 4 zusters missionarissen in Afrika, zr Lucie Geys en zr Rosa Willocx in Congo, zr Miet Boel in Togo en zr Leen Mestdagh in Libreville. Zij zijn vandaag met ons verbonden. Onze provincie heeft twee missionarissen. Zr Nathalie uit Congo en zr Aida uit Colombia. Er zijn ook vier Nederlandse zusters in onze Vlaamse provincie.

De provincie werd tot hiertoe geleid door 6 provinciale verantwoordelijken. Vandaag vinden we het passend om hen dank te zeggen.

Zr Agnes Deraeve was provinciale van 1969 tot 1980. Het was een dappere, godvruchtige en gedreven vrouw. Zij gaf een nieuw elan aan de provincie. Zij overleed in 2014. Wij danken haar heel bijzonder. Wij steken graag een kaars voor haar aan.

Zr Lutgardis Craeynest was tweemaal provinciale, de eerste maal van 1980 tot 1988. En de tweede maal van 2000 tot 2008 in totaal maakt dit 16 jaar. Voor haar draagkracht en haar ondernemingszin, voor haar liefde voor de congregatie en haar wereldwijde hart geven wij haar graag een ruiker bloemen als symbool van onze grote en welgemeende dank.

Zr Gilberta Denorme was provinciale van 1988 tot 1994. Zij houdt veel van Maria en zette zich van harte in voor de Salesiaanse Familie. Ook aan haar onze beste en hartelijke dank. Graag geven wij haar een ruiker bloemen om onze dank uit te drukken.

Zr Rita Van Aerschot was provinciale van 1994 tot 2000. Zij was een trouwe en goede zuster, zij hield veel van de congregatie en beleefde de constituties met woord en daad. Jammer genoeg kan zij deze viering niet meer meemaken. Zij overleed in 2015. Wij zeggen haar van harte dank en steken een kaars bij haar aan.

In 2008 nam Zr Thérèse Angelet de fakkel over. Zij was provinciale tot 2014. Zij had een groot hart voor de jongeren en stond in het onderwijs gedurende vele jaren. Ook haar zeggen wij van harte dank met een ruiker bloemen voor haar dienstbaarheid als zuster van Don Bosco.

Graag wil ik elke medezuster bedanken voor de inzet van haar leven.

Aan alle medewerkers in onze huizen, mijn hartelijkste dank.

Aan de hele salesiaanse familie, hartelijk dank voor de verbondenheid en de steun.

Aan de familie van de zusters, de vrienden en de kennissen een hartelijke dankjewel Vandaag op deze moederdag, een grote proficiat aan de mama's en oma's hier aanwezig.

Aan de voorgangers van de eucharistie Mgr Luc Van Looy, aan Mgr Bert Van Buel, aan Wilfried Wambeke provinciaal van de Salesianen, aan priester Koen en priester Eric en aan het Saviokoor een beste en hartelijke dank met een daverend applaus.

Aan allen die gezorgd hebben voor de voorbereiding van dit feest zeggen we: duizendmaal DANK!"

Naar andere takken van de wereldboom

Roeping – zending

Zusters van Don Bosco op missie

Er vertrokken in de loop der jaren vanuit Vlaanderen een vijftigtal zusters van Don Bosco als missionaris naar het buitenland.

Maria Mazzarello wilde zelf ook vertrekken in haar missie-ijver, maar haar gezondheid liet dit niet toe. De eerste zusters belandden in Patagonië in 1877²².

In onze geschiedenis mochten we als provincie ook samenwerken met de Dienst Missie- en Ontwikkelingssamenwerking (DMOS)²³, vandaag

beter bekend als Via Don Bosco, voor de projecten die onze missiezusters voorlegden.

²² Geschiedenis van het instituut, deel 2, pagina 247 en volgende

²³ DMOS staat voor Dienst Missie en Ontwikkelingssamenwerking. Comide is de Franse benaming. Het gaat om een Niet-Gouvernementele organisatie die opgericht werd eind de jaren zestig door een pater Salesiaan die hulp zocht voor zijn mensen in Afrika.

Congo²⁴

In 1925 scheepten te Amsterdam onze eerste missionarissen in voor Congo. Ze waren geboren en getogen op Vlaamse grond. De autonome Zairese provincie telde in 1969 al 22 missionarissen verspreid over 4 huizen. Sindsdien was het een komen en gaan. Moedig gingen ze ook naar Rwanda tot 1994. Door de onrustige omstandigheden keerde er eind oktober 1991 een groep zusters-missionarissen terug.

Eerste missionarissen uit Groot-Bijgaarden bij vertrek vanuit Amsterdam naar Congo. Vlnr zusters Mathilde Meukens, Seraphine Ughette, Valerie Herkens, Maria Van Assche, Rachel Vleurinck en Hubertine Wolkenar.

Enkelen slaagden erin om begin 1992 naar Zaïre terug te keren en twee zusters werden missionaris in Tunesië. De andere zusters, ingeschakeld in onze huizen, bewezen uitstekende diensten. In 1994 telden we 7 Vlaamse zusters in Zaïre, hun ijver is voelbaar gezegend. Een vijftigtal Zaïrese en 20 Europese zusters zetten moedig hun evangelische zorg voor de mens verder. In 1994 waren er 8 novicen in opleiding.

---

²⁴ De Republiek Zaïre (Frans: République du Zaïre) is een historische naam van Congo-Kinshasa, een land in Afrika dat in 1960 van België onafhankelijk is geworden. Sinds een staatsgreep in 1965 was Mobutu president. Het land heette Zaïre in de periode van 27 oktober 1971 tot 17 mei 1997.

Op 20 september 1966 vertrok zr Lucie Geys naar Congo en verblijft er al 53 jaar als missionaris.

Zr Lucie Geys

Zr Rosa Willocx

Zr Rosa Willocx vertrok in 1974 als missionaris richting Congo. Zr Rosa vervulde zes jaar de taak van provinciaal econome in de provincie Onze-Lieve-Vrouw van Afrika (AFC). Vandaag is zij actief als overste van de gemeenschap in Mbujimay. Met steun van haar familie en andere weldoeners worden er in Mbujimay klaslokalen gebouwd voor de vele kinderen, jongeren en volwassenen die onderwijs nodig hebben.

Tunesië

In 1978 kwam de vraag van de heer Valkenborgh, salesiaan, om de speelpleinwerking in Tunesië te organiseren met een Franstalige ploeg. Jaarlijks vertrok zuster Maria Renckens met een twaalftal vrijwilligsters om er zich een viertal weken in te zetten voor moslimjongeren.

Van 1986 tot 1992 verbleef zr Maria Renckens in La Manouba als verantwoordelijke van de gemeenschap en directie van de school.

Na een lang verblijf als missionaris in Congo vervulde zr Miet Houben haar zending in Tunesië. Ze verbleef er 17 jaar. Zr Maria Ceyskens was drie jaar actief als missionaris in Tunesië.

Zr Miet Boel

In 1992 was zuster Miet Boel welkom in Togo, een jonge provincie in West-Afrika. Ze werkte er als verpleegster, gaf catechese en was zeer actief in het roepingenpastoraal. Vandaag is ze actief in Ghana en Togo. Ze geeft ons hieronder een blik in haar rijke leven.

“In Kara leven we met vier zusters in gemeenschap, een Togolese, Ghanese, Spaanse en ikzelf. Reeds vier jaar ben ik de verantwoordelijke van de gemeenschap en onze missie. Dus zorg ik dat alles in goede banen verloopt: samen leven als

zusters van Don Bosco vanuit onze evangelisch-salesiaanse spiritualiteit, de begeleiding van onze jonge zusters, elke week onze vergadering, elke maand onze bezinningsdag, samen bidden, delen, lachen... gelukkig zijn. Daarnaast ook de aankoop van wat er nodig is om te leven voor de gemeenschap en onze missie; het economische aspect.

Ook ben ik de verantwoordelijke voor onze missie: een professioneel centrum met 2 opleidingen: naaien en keuken-gebak, in totaal 135 leerlingen. Deze worden begeleid door 8 leerkrachten, maar de eind verantwoordelijkheid ligt bij mij. In ons centrum probeer ik dicht bij onze jongeren te staan, velen hebben het enorm moeilijk op materieel vlak, vaak geen eten enz. Dat vraagt tijd en vooral veel intuïtie... Elke woensdagnamiddag is er Oratorio voor de kinderen en jongeren die leven rondom ons en begeleiden we een groep jongeren die de muziekinstrumenten bespelen en aanleren aan andere jongeren.

Verder ben ik actief in onze parochie, geef catechese aan universiteitsstudenten en begeleid enkele spiritualiteitsgroepen.

Ik ben ook verantwoordelijk voor een groep en via de NGO Lilianafonds, voor gehandicapte minderjarigen, komen de ouders van deze kinderen elke maand bij ons samen om te delen en vooral om moed en steun te vinden bij elkaar, ook worden ze geholpen op financieel vlak, enkelen mits een kleine bijdrage, maar deze families zijn zo straatarm...

Regelmatig bezoek ik, ook de vrouwengevangenis en de ouders van onze zusters afkomstig uit Kara en omstreken.

In augustus 2019 trek ik weg uit Kara, hier weet men dit nog niet, en ga ik naar Cotonou, een van onze mooiste missies van onze provincie, maar veel groter ... Voor hier zal het een klap zijn, maar alles heeft zijn tijd, ikzelf had dit ook niet voorzien.”

Africa Equatoriale AEC

Zr Leen Mestdagh is in september 1995 vertrokken naar Rome om haar werk als missionaris voor te bereiden. Op 19 februari 1996 is ze vertrokken naar Afrika (Gabon, Libreville) en is er momenteel provinciale overste van de provincie Africa Equatoriale (Gabon, Kameroen, Equatoriaal Guinea en Congo Brazzaville).

Zr Leen Mestdagh

Rome Auxilium

Van 1994 tot 2000 werd zr Lutgardis Craeynest door de algemene overste gevraagd als overste van de faculteit Auxilium van de zusters van Don Bosco te Rome. Zr Lutgardis coördineerde die hele tijd een internationale gemeenschap van een 150-tal zusters van Don Bosco.

Zr Lutgardis Craeynest

Hoe een algemeen kapittel de polsslag van het concrete leven aanvoelt

Het geeft een uitzonderlijk gevoel van grensoverschrijdende verbondenheid, om te mogen behoren tot een wereldcongregatie. Stromingen en ideeën gaan van continent naar continent. Het is een rijkdom om samen met zusters uit zo vele landen, situaties en culturen te mogen ontleden en toetsen aan het concrete dagelijkse leven als christen, als salesiaans religieuze. Daarom wordt er om de zes jaar een algemeen kapittel gehouden, als wegwijzer naar een nieuwe, ruime horizon, een leidraad voor een hoopvolle toekomst. Het algemeen kapittel vertegenwoordigt heel het instituut. Het is bijgevolg een belangrijk moment van samenspraak. De reflectie gebeurt gezamenlijk en de keuzes worden collegiaal genomen en monden uit in richtlijnen voor de vorming en zending. Het algemeen kapittel geeft de aanzet voor het programma dat door de algemene raad wordt uitgewerkt. Dit programma is niet bepalend, maar richtinggevend voor de provincies. Ze helpen de aanwijzingen van het kapittel aan te passen aan de eigen cultuur, aan de eigen opvoedende gemeenschap.

Zo zagen de zusters ieder algemeen kapittel als een oproep om vorm en zin te geven aan een steeds vernieuwde visie voor onze congregatie. Tijdens het **vijftiende algemene kapittel** lag het accent op de verticale dimensie in ons leven. Het kapittel kwam op wereldvlak moeizaam op gang, nieuwe stromingen maakten zich in vele continenten voelbaar.

In het **zestiende algemene kapittel** (1975) trad de gemeenschap op de voorgrond. Gemeenschappen doen bloeien, was de duidelijke opdracht. Van communie naar gemeenschap en van daaruit naar de jongeren. De commentaren op de vernieuwde constituties *ad experimentum* waren in onze provincie een welgekomen hulp voor de permanente vorming, een must, van onze zusters.

Het begrip *salesiaanse familie* werd gelanceerd in dit kapittel. De zusters, salesianen, medewerkers, lekenhelpsters en oud-leerlingen hebben een gemeenschappelijke roeping en zending, en behoren zo tot één en dezelfde geestelijke familie. In 1975 vragen de salesianen ons in dit licht, om mee de verantwoordelijkheid op te nemen in de vorming van de medewerkers.

Het **zeventiende algemene kapittel** van 1981-1982 benadrukte de roeping en zending als een genade van eenheid. De klemtoon lag hier duidelijk op medeverantwoordelijkheid. In dit algemeen kapittel werden de vernieuwde constituties op 24 juni 1982 definitief goedgekeurd. We werden ons sterker bewust van onze identiteit, van ons samen-leven als godgewijde vrouwen met een specifieke zendingsopdracht. De nieuwe constituties stellen onze roeping voor als doordringen van de genade van eenheid. Dit wil zeggen *“het dynamische van de apostolische actie en de volheid van religieuze leven beleven in één beweging van liefde voor God en voor de medemens.”* (Const. Art. 3). Aan de hand van artikel 8 van de Constituties wordt de eenheid verduidelijkt: zich toewijden (geloften), bijeenbrengen (gemeenschapsleven) en uitzenden (zendingsopdracht). Deze beleving van roeping houdt uiteraard een permanente tweeledige uitdaging in: de verdieping van die eenheid en een steeds bewustere beleving van de roeping.

Na het overlijden van moeder Rosetta, algemeen overste, werd er in 1984 een bijzonder algemeen kapittel samengeroepen. **Het achttiende kapittel** versterkte de duiding van het vorige: de roeping en zendingsopdracht zijn één en aandacht voor de meest kansarmen.

Het negentiende algemene kapittel in 1990 stond in het thema van *de opvoeding van de meisjes, bijdrage van de DMH aan een nieuwe evangelisatie binnen de diverse socioculturele contexten*. Als voorbereiding bij het provinciaal kapittel werd zuster Lieve Vervoort, van het convent Betlehem te Duffel, als coördinatrice gevraagd. De centrale vraag van het XIX algemeen kapittel luidde: vragen aan de Kerk waar er noden zijn midden in onze socioculturele context en met durf naar die plaatsen gaan waar arme kinderen en jongeren zijn en midden hen te gaan leven. Uit het evaluatieschema van 1993-1994 blijkt de medewerking van iedereen met dezelfde opvoedingsidealen, namelijk de opvoedende gemeenschap, beklemtoond.

Het **twintigste algemene kapittel** (1996) stond in het teken van de profetie van het *samen* waarmaken, medeverantwoordelijkheid voor de toekomst. We stellen vast dat hebbelijke handen vandaag de macht controleren. Het ophopen van de macht en een maatschappij die van bovenuit geregeerd wordt, bemoeilijken de democratie, vooral aan de rand van het wereldgebeuren. Ze verscherpen daarnaast de crisis in onze wereld. De zusters zijn geroepen om profeten te zijn om de heerschappij van God te bevestigen over de wereld en zijn geschiedenis en om zijn liefdesplan te realiseren. De gehoorzaamheid staat in dienst van de zending in een stijl van medeverantwoordelijkheid. Er wordt opnieuw geluisterd naar de oproep 'Aan jou vertrouw ik ze toe' en er groeit weer aandacht voor het belang van de stappen die men zet, van de levensstijl die we aannemen en de concrete keuzes die gemaakt worden.

Het **eenentwintigste algemene kapittel (2002)** staat in het teken van verbondenheid met de wereld van vandaag en samen evangelisch onderweg zijn. Het kapittel spitst zich toe op levensbelangrijke vragen voor het instituut met als doel getuigen van hoop te zijn in de vele grenssituaties van de moderne wereld en daar te verkondigen dat God de Eerste is, Hij die altijd luistert naar het hulpgeschreeuw van de verdrukten en bedroefden. De zusters moeten samenleven in verscheidenheid zien als een geschenk. Het is geen gemakkelijke weg en het zal nooit een gemakkelijke weg zijn om tot dialoog te komen in verscheidenheid. Het vraagt bewustwording en respect voor elkaars 'anders'-zijn, een groeien in wederzijdse waardering. Vanuit het vernieuwde JA zetten de zusters zich in voor een daadwerkelijke wereldbetrokkenheid. Dit is niet enkel een persoonlijke strategie, maar het slaat eveneens op het zoeken naar wat God van elkeen wil. Het vormt voor iedereen een uitdaging om naar antwoorden te zoeken.

Het **tweëntwintigste algemene kapittel** (2008) kan het vervolg genoemd worden van de voorgaande. In de kapittelwerking werd de fundamentele charismatische kern van de roeping onderstreept: *Geroepen zijn om teken en uitdrukking te zijn van Gods preventieve liefde voor de jongeren*. (Const. 1). Het slotdocument kreeg als titel de woorden van Paulus: *Groter dan alles is de liefde* (1 Kor. 13, 8-13). Het thema is een nieuwe oproep om de charismatische identiteit te doen herleven in haar profetische dimensie voor de wereld, een oproep tot bekering tot de liefde en om die als gemeenschap ook uit te dragen in de zending. De gewijzigde

socioculturele context van vandaag en de uitbreiding van de armoede op wereldschaal vormen een uitdaging en opdracht voor een essentiële en sobere levensstijl.

In het **drieëntwintigste algemeen kapittel** (2014) hebben de zusters beseft hoe zij een tijd meemaken van belangrijke veranderingen. De akten van het XXIII Algemeen Kapittel hadden als titel: “Verruim je blik, samen met jongeren getuigen zijn van hoop en vreugde.” De evangelische icoon van de Emmaüsgangers begeleidde het kapittelgebeuren. De zusters erkenden grote stappen te hebben gezet in de verdediging van de mensenrechten, in het vrijwilligerswerk, in het bewustzijn wereldburgers te zijn. Het Kapittel onderstreepte “dat zij geroepen zijn een antwoord te bieden aan de grote oproepen van de maatschappij en om de moed te hebben profetische daden te verrichten.”

Vandaag bereiden de zusters het **vierentwintigste kapittel** voor. Dit kapittel staat in het teken van het Woord “Doe alles wat hij u zeggen zal!” (Joh. 2,5). Het doel dat de zusters zich voor ogen houden is de frisheid van het begin die vruchtbaar was voor roepingen in het Instituut, opnieuw op te wekken. “Hoe kunnen we vandaag levengevende gemeenschappen zijn?” “Vandaag” heeft niet enkel met tijd te maken, maar het is een complexe relatie met de eigen tijd als leessleutel voor de sociale, politieke, religieuze, institutionele, educatieve en culturele context waarin we leven, geleid door Maria voor een her-opwekking in de Heilige Geest, die voor de opvoedende gemeenschappen nieuw leven zal baren.

Samen denken en samen werken

In de geest van het preventieve systeem

Dragende de grond van ons pastorale bezigzijn.

Wakker blijven voor de vragen van de Kerk

En van het sociale milieu.

Eerbied hebben voor de waarden

Die elke mens in zich draagt.

De zustergemeenschap heeft hierin een animerende functie

Dit samen met de oproep vanuit ons Centrum:

De interprovinciale evaluatie om

Open, solidaire en gelukkige gemeenschappen te zijn.

Provinciale oversten

“Wij zijn geroepen om opnieuw vanuit het Da mihi animas cetera tolle van Don Bosco en het toevertrouwde A te le affido van Moeder Mazzarello te leven.” Provinciaal kapittel

Het beleid van de zusters van Don Bosco in de Vlaamse provincie werd en wordt gekenmerkt door de vernieuwingsbeweging na Vaticanum II. De zusters houden steeds de aanpassing aan het eigentijdse klimaat voor ogen. Centraal staat de geestelijke vernieuwing, de terugkeer naar de bronnen, de kennis van menselijke problemen en tijdsomstandigheden en de navolging van Christus. De constituties werden herzien in de geest van de tijd. De starre beleidsstructuren werden aangepast, zodat er veel meer samenspraak mogelijk zou worden tussen oversten en religieuzen. Bij alle aanpassingen wordt rekening gehouden met de grote diversiteit tussen mensen, daarnaast worden deelname en medeverantwoordelijkheid aangemoedigd. De vorming wordt afgestemd op de persoon in de concrete realiteit en nieuwe stichtingen zijn enkel mogelijk als ze de noden van de Kerk en maatschappij dienen.

De Vlaamse provincie kent tot op heden 6 oversten die elk op hun manier, volgens eigen aard en aanvoelen, maar vooral vanuit de kapitteldocumenten en de tijdsgeest, eigen accenten gelegd hebben.

Zuster **Agnes Deraeve**: 1969-1980

Zuster **Lutgardis Craeynest**: 1980-1988

Zuster **Gilberta Denorme**: 1988-1994

Zuster **Rita Van Aerschot**: 1994-2000

Zuster **Lutgardis Craeynest**: 2000-2008

Zuster **Thérèse Angelet**: 2008-2014

Zuster **Hilde Uyttersprot**: 2014-2020

Zittend: zr Agnes Deraeve, staand vlnr: zr Thérèse Angelet, zr Gilberta Denorme, zr Lutgardis Craeynest, zr Rita Van Aerschot en zr Hilde Uyttersprot

Opvoedende gemeenschap

De opvoedende gemeenschap van de zusters van Don Bosco berust op 3 pijlers: de gemeenschap, de godsverbondenheid en de keuze voor opvoeding.

De zusters proberen van hun huis een gastvrije gemeenschap te maken, een open, gastvrij huis waar iedereen mag binnenwandelen, de gemeenschap is een tastbare aanwezigheid op de campus. Samen met de opvoeders, ouders, leerkrachten nemen de zusters medeverantwoordelijkheid voor de hun toevertrouwde kinderen, steeds naar het voorbeeld van Don Bosco en Maria Mazzarello.

Leven volgens het evangelie betekent voor de zusters dat zij beschikbaar zijn voor de vele vragen die op hen afkomen, wetend dat zij niet op elke vraag een pasklaar antwoord kunnen bieden, maar wel een beroep kunnen doen op een uitgebreid gespecialiseerd netwerk rondom hen. Het leven van elk lid van de gemeenschap en aanvaarding van elkaar vormen de basisvoorwaarden om van een religieuze gemeenschap te kunnen spreken en huis te zijn met en voor jongeren. Daarvoor moeten de zusters oprecht openstaan en interesse opbrengen voor het leven van de jongeren, en hiervoor de kansen van hun jongerenwerking ten volle benutten en de familiegeest beleven. Losse ontmoetingen zijn opportuniteiten om jongeren te raken en te getuigen van het evangelie.

Het actieve religieuze leven in Vlaanderen

Veel religieuze gemeenschappen staan op het punt te verdwijnen. Die harde realiteit is onafwendbaar. Moeten we somber zijn? Niet noodzakelijk. Sommige ordes zullen overleven, omdat ze hun blikveld internationaal verruimen. Hun nieuwe instroom komt uit verre landen. Hier en daar weet een orde jonge landgenoten aan te trekken, maar dat zijn de uitzonderingen. Talrijker zijn de congregaties die hun levenswerk toevertrouwden aan leken, denk aan scholen of ziekenhuizen. Paters of zusters verdwijnen uit het zicht, maar hun engagement blijft. Ze konden hun charisma, de ziel van hun werk, doorgeven aan anderen.

De zusters menen dat zij hier een eigen verantwoordelijkheid hebben. Het religieuze leven mag in Vlaanderen niet verdwijnen en dit om ten minste twee redenen:

1. Om antwoord te geven aan de nieuwe noden van armoede waarop alleen totale beschikbaarheid (dag en nacht) van een religieuze gemeenschap dat kan.
2. Om mensen die hun leven vanuit het evangelie verlangen ten dienste te stellen voor de meest behoeftigen, een kans te geven bij ons.

We mogen gerust nostalgisch zijn, maar nooit wanhopig. Gods plantgoed vindt altijd wel ergens een nieuwe bodem. Niemand belet ons om zelf een stukje van die bodem te zijn.

Tot besluit

Samen willen wij blijven werken aan toekomst. Toekomst voor het religieuze leven in deze tijd is niet eenvoudig. Toch geloven wij dat de salesiaanse spiritualiteit ons wegen kan tonen die ook vandaag levenggevend zijn.

De salesiaanse spiritualiteit is er een van dankbaarheid. Mocht dat de kracht zijn om ja te zeggen aan de toekomst, ja aan het diepste geluk van elke mens op onze weg, vooral zij die minder slaagkansen hebben in hun leven.

Mogen we met deze visie naar de toekomst kijken!²⁵

Don Bosco zegt ons:

“ het is Maria die ons leidt, die onder ons aanwezig is.”

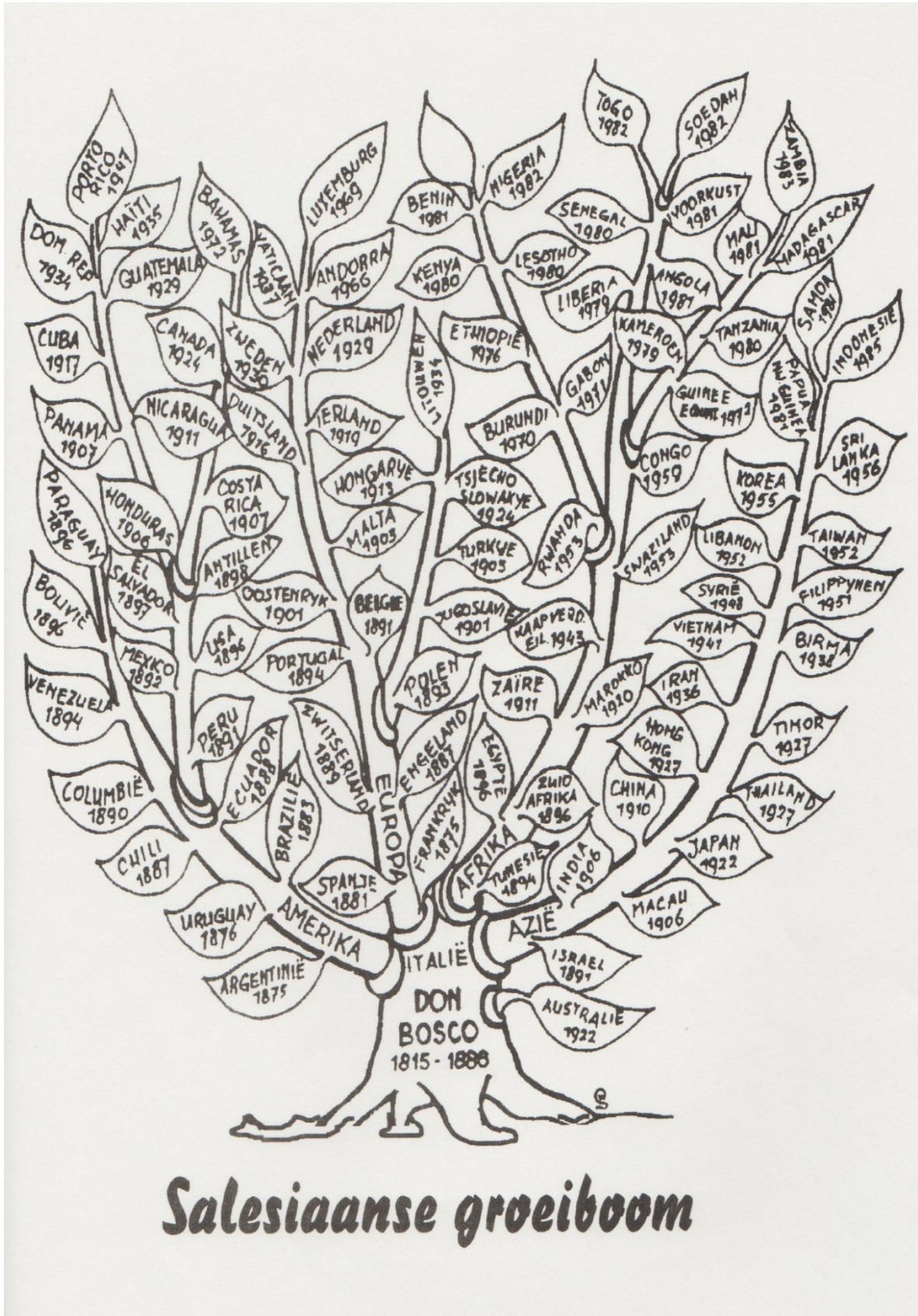
Laat ons daar vertrouwd in geloven.

---

²⁵ Veel bijzonderheden over de veelzijdige activiteiten werden opgenomen in de uitgave '5 jaar provinciale werking 1988-1993, deel 1 en 2'

Bijlage 1: een wereldcongregatie

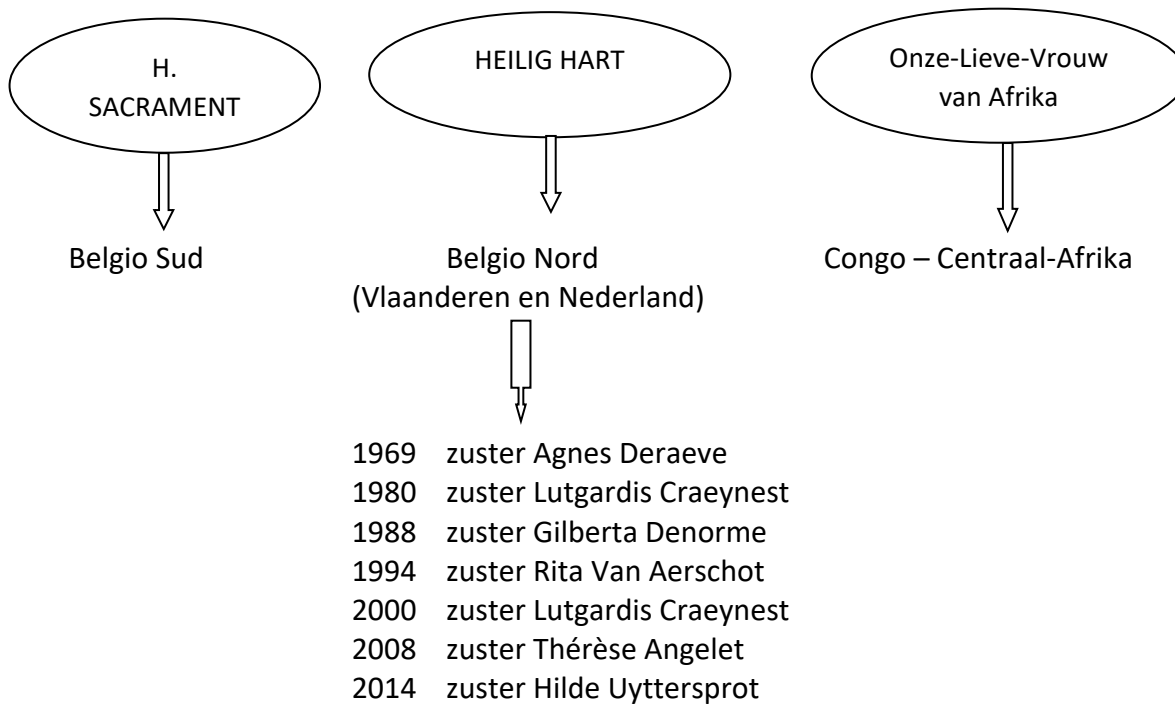

Salesiaanse groeiboom

Schematische ontstaansgeschiedenis van de Vlaamse provincie

- 21-11-1891 afhankelijk van Frankrijk
Moeder Amelie de Meana
- 24-10-1913 afhankelijk van Groot-Brittannië
Moeder Marie-Claire Giustiniani
- 30-01-1921 België: provincie Heilig Hart
Moeder Maddalena Pavese
1927 Moeder Maria Teresa Papa
- 28-01-1931 De provincie krijgt haar canonische erkenning op 31 januari 1931
1934 Moeder Catarina Magenta
1936 Moeder Felicina Fauda
1943 Moeder Maria Taelemans
1950 Moeder Maria Teresa Papa
1956 Moeder Maria Draeck
1962 Moeder Giuseppina Ferrero
- 24-08-1969

Bijlage 3: de zusters vandaag

PROFESSIELIJST

Zr. Philippe Jeanne	05-08-1941
Zr. Schepens Andrea	05-08-1941
Zr. Hesius Alberta	05-08-1945
Zr. Peeters Elisa	05-08-1946
Zr. van Dooren Maria Theresia	05-08-1949
Zr. Waterinckx Marie-Paule	05-08-1949
Zr. Biesmans Amelie	05-08-1952
Zr. Hoeben Elisabeth	05-08-1952
Zr. Kelchtermans Lucia	05-08-1952
Zr. Ceysens Maria	05-08-1953
Zr. Smits Rika	05-08-1953
Zr. Breugelmans Mariette	05-08-1954
Zr. Weltjens Maria	05-08-1954
Zr. Eyckens Maria	05-08-1955
Zr. Moeyersons Josée	05-08-1955
Zr. Breugelmans Angelina	05-08-1956
Zr. Ceysens Hélène	05-08-1956
Zr. Daemen Agnes	05-08-1956
Zr. Lauwers Maria	05-08-1956
Zr. Vandervelden Catho	05-08-1956
Zr. Alting Gretha	05-08-1957
Zr. De Keyser Godelieve	05-08-1957
Zr. Heylen Bertha	05-08-1957
Zr. Das Agnes	05-08-1958
Zr. Leurs Paula	05-08-1958
Zr. Lecluyse Thérèse	05-08-1958
Zr. Ceysens Ghislaine	05-08-1959
Zr. Clerix Alfonsine	05-08-1959
Zr. Van Aperen Elisabeth	05-08-1959
Zr. van de Waarsenburg Lamberta	05-08-1959
Zr. Aendekerk Anna	05-08-1960
Zr. Geys Lucie	05-08-1960
Zr. Raes Sylvie	05-08-1961
Zr. Rampelbergh Lea	05-08-1961
Zr. Houben Miet	05-08-1962
Zr. Jacobs Elisabeth	05-08-1962
Zr. Thijs Angèle	05-08-1962
Zr. Bollen Josette	05-08-1963
Zr. Smeets Gerda	05-08-1963
Zr. Mondelaers Hilda	05-08-1964
Zr. Robert Maria	05-08-1964
Zr. Van Assche Adelaïde	05-08-1964
Zr. Craeynest Lutgardis	05-08-1965
Zr. Cornelissen Josee	05-08-1966

Zr. Denorme Gilberta	05-08-1966
Zr. Schepens Mia	05-08-1966
Zr. Bex Josta	05-08-1967
Zr. Boonen Mia	05-08-1967
Zr. Poelmans Maria	05-08-1967
Zr. Willocx Rosa	05-08-1967
Zr. Moons Mia	05-08-1969
Zr. Van Damme Marie-Louise	05-08-1969
Zr. Vandendaele Marie-Louise	05-08-1969
Zr. Angelet Thérèse	05-08-1970
Zr. Nolf Doris	05-08-1976
Zr. Uyttersprot Hilde	05-08-1977
Zr. Boel Miet	05-08-1978
Zr. De Wachter Annie	05-08-1981
Zr. Bohorquez Aida Lucia	24-01-1982
Zr. De Cocker Anne	05-08-1983
Zr. Van Humbeek Greta	05-08-1984
Zr. Stinkens Hilde	05-08-1986
Zr. Aerts Carina	05-08-1988
Zr. Mestdagh Leen	05-08-1988
Zr. Huysentruyt Hilde	05-08-1990
Zr. Catteau Katia	05-08-1991
Zr. Bosmans Hilde	05-08-1993
Zr. Rosius Lieve	05-08-1993
Zr. Meyvisch Ann	05-08-1997
Zr. Nkalamo Mumba Nathalie	05-08-1998
Zr. Vandekerckhove Katelijn	05-08-2000
Zr. De Soete Lies	05-08-2006
Zr. Anrijs Princy	05-08-2008

Bijlage 4: overleden medezusters tussen 1969 en 2019

1969

Januari	Zr. Felicité Spinnewijn Kortrijk – 77j Zr. Juliette Verlinden Heverlee 80j
Maart:	Zr. Marie-Louise Van den Eede Kortrijk 71j
Juli	Zr. Maria Willems Kortrijk 66j
December	Zr. Rufina Vath Wijnegem 83j

1970

Februari	Zr. Madeleine Walter - Kortrijk 85,
November	Zr. Maria De Boeck 56j

1971

Januari	Zr. Agnes Asteggiano – Kortrijk 89j
April	Zr. Maria Haenen Kortrijk 86j
Mei	Louise Turck 82j
Juli	Zr. Serafine Ughetti Kortrijk 85j

1972

Januari	Zr. Maria Draeck – Kortrijk 78j
April	Zr. Rosalie Schoors – Heverlee 70j
Mei	Zr. Elisa Thijsens – Kortrijk 87j Zr. Maria Deckers – Hasselt 63j
September	Zr. Maria Nysen – Brussel 61j
Oktober	Zr. Virgini Mallet – Maasniel 69j

1973

Juli	Zr. Serafine Verhasselt – Kortrijk 70j
------	--

1974

Maart	Zr. Marie-Joseph Jacobs – Asse 77j
Mei	Zr. Josephine Vanderheyden – Kortrijk 75j

1975

Juni	Zr. Octavie Steegen – Kortrijk 70j
September	Zr. Emma Roovers Kortrijk 62
December	Zr. Marcelle Coulebier – Kortrijk 57j

1976

April	Zr. M. Thérèse Van Hoof – Wijnegem 73j
Juli	Zr. Maria Frederix – Hechtel 71j
Oktober	Zr. Leonie Deckers – Kortrijk 61j

1977

Maart	Zr. Jeanne Crabbe – Kortrijk 81j
September	Zr. Elisabeth Bollen – Kortrijk 60j
November	Zr. Jeanne Snoeks – Kortrijk 51j

1978

Juni	Zr. Margriet-M. Collaert – Brugge 85j
December	Zr. Hélène Mommen – Kortrijk 74

1979

April	Zr. Hélène Kerkhofs – Kortrijk 69j
September	Zr. Arnoldine Creemers – Berchem 71j

1980

Mei	Zr. Leonie Carremens – Kortrijk 66j
Oktober	Zr. Henriette Philippe – Kortrijk 68j

December	Zr.Cecile Vanparijs – Brussel 48j
1981	
Juli	Zr. Christine Deckers – Kortrijk 85j
Augustus	Zr. Mathilde Snyers – Wijnegem 71j
November	Zr. Marieke Vangeneugden – Kortrijk 81j
1983	
Januari	Zr. Josephine Crabbe – Kortrijk 86j Zr. Elisa Loos - Heverlee 73j
Februari	Zr. Thérèse Halkin – Heverlee 89j Zr. Maria Schepers – Heverlee 75j
1985	
Augustus	Zr. Lutgarde Fafchamps - Kortrijk 91
Oktober	Zr. Avila Schepens – Kortrijk 95j
December	Zr. Geneviève Grauls - Kortrijk 88j
1986	
Juni	Zr. Elisa Bouchet – Boxbergheide 79j
Augustus	Zr. Eugénie Kaisin – Heverlee 92j
September	Zr. Elisa De Brandt – Brussel 84j
Oktober	Zr. Catherina Mertens - Kortrijk 81
1987	
Mei	Zr. Virginie Sighel – Kortrijk 83j
December	Zr. Wilhelmine Thijs – Kortrijk 82j
1988	
September	Zr. Mthilde Schrooten 77j
November	Zr. Imelda Geerts – Heverlee 82j
1989	
Maart	Zr. Leonie Haex – Leuven 79j
December	ZR. Maria Van Craenenbroeck – Kortrijk 86j
1990	
Maart	Zr. Paula Vanhalst – Kortrijk 67j
Mei	Zr. Virigie Mandervelt – Maasniel 82j
1991	
Februari	Zr. Maria Van Bogget – Gr. Bijgaarden 85j
Maart	Zr. Hubertine Wolkenar – Kortrijk 88j
1992	
Maart	Zr. Catherine Peeters – Kortrijk 69j
Juli	Zr.Madeleine Vande Venne – Kortrijk 79j
1993	
Maart	Zr. Maria Van Assche – Kortrijk 93j
April	Zr. Rosa Lanckmans – Kortrijk 82j
Juni	Zr. Stephanie Beusen – Kortrijk 85j
December	Zr. Maria Opdenakker – Wijnegem 73j
1994	
Augustus	Zr. Louise Smeets – Kortrijk 88, Zr. Valentine Morin – Kortrijk 85j
1995	
Januari	Zr. Maria Paerewijck- Kortrijk 75j
November	Zr. Marie-Jeanne Engels – Kortrijk 84j
1996	

Februari	Zr. Maria Geunens – Wijnegem 77j
September	Sr. Jeanne De Smet Kortrijk 96j
1997	
Februari	Zr. Leopoldine Lojsyn – Kortrijk 78j
1998	
April	Zr. Leonie Boeykens – Kortrijk 96j
Juli	Zr. Antonia Groen – Roermand 70j
1999	
Mei	Zr. Elisa Neyens – Malle 79j
Augustus	Zr. Margriet Creemers – Malle 85j
2000	
Januari	Zr. Blondine Greunlinx – Wijnegem 77j Zr. Miet Borms – Asse 82j
Oktober	Zr. Maria Booms – Kortrijk 87j Zr. Jeanne Miller – Kortrijk 89j
2001	
Januari	Zr. Theresita Willekens – Kortrijk 91j
2002	
Mei	Zr. Albertine Philippe – Kortrijk 86j Zr. Bertha Vander Meersch – Aalst 80j
November	Zr. Zr. Leonie Schoors – Marke 97j
2003	
Maart	Zr. Maria Kerkhofs – Deurne 94j
April	Zr. Maria De Waele 89j
Juni	Zr. Elisabeth De Bruyckere – Asse 59j
Juli	Zr. Gabrielle Vermeersch - Kortrijk 81j
Augustus	Zr. Albertine Vangansewinkel – Kortrijk 84
2004	
Maart	Zr. Elisa Hoogsteyns – Kortrijk 93j
April	Zr. Maria Jacobs – Horneheide NL 79j
2005	
Januari	Zr. M. Louise Vandersteen – Antwerpen 72j
Februari	Zr. Bertha Vanderwielen – Wijnegem 76j
Maart	Zr. Maria de Wachter – Kortrijk 89j
2006	
Mei	Zr. Françoise Ulenaers – Marke 87j
Oktober	Zr. Irène Degezelle – Lier 74j
December	Zr. Josee lichtert – Aalst 70j
2007	
December	Zr. Marie Feyen – Asse 84j
2008	
September	Zr. Marthe Thirion – Kortrijk 88j Zr. Maria Snoeks – Marke 88j
Oktober	Zr. Rosalie De Wachter – Kortrijk97j
2009	
Maart	Zr. Maria De Ridder – Wilrijk 71j
2010	
Januari	Zr. M. Therese Verhoyen – Kortrijk 80j
Maart	Zr. Catho Plessers – St. Pieters Leeuw 83j
Juni	Zr. Bertha Vandecruys – Kortrijk 89j

Augustus	Zr. Rosa Jansen - Kortrijk 92j
September	Zr. Christina Jaspers – Kortrijk 97j
Oktober	Zr. Bertha Vanempten – Marke 86j
	Zr. Maria Lecluyse – Groot-Bijgaarden 85

2011

Mei	Zr. Odette Vandendriessche - Kortrijk 60j
-----	---

2012

Februari	Zr. Gertrude Wels – Kortrijk 89j
Juni	Zr. Johanna Rutten – Kortrijk 82j
Augustus	Zr. Thérèse Willems – Marke 89j
	Zr. Elisa Ulenaers – Marke 89j
September	Zr. Yvonne Janssens – Kortrijk 93j

2013

November	Zr. Augusta Loret – Wijnegem 90j
----------	----------------------------------

2014

Februari	Zr. Agnes Deraeve – Kortrijk 89j
Juli	Zr. Victorine Van Nieuwenhove Kortrijk95
Oktober	Zr. Gaby D’Hose – Kortrijk 92j
November	Zr. Helena Opdeweegh – Kortrijk 90j

2015

Februari	Zr. Albertine Colson – Kortrijk 98j
Maart	Zr. Marina Rerren – Heverlee 56j
Oktober	Zr. Rita Van Aerschot – Kortrijk 71j

2016

Februari	Zr. Maria Renckens – Deurne 87j
Maart	Zr. Godelieve Talemans – Marke 87j
December	Zr. Jeanne Van Regenmortel – Wijnegem 94

2017

Februari	Zr. Maria Beirens – Wijnegem 105j
Maart	Zr. Christine Creemers – Wijnegem 87j

2018

Mei	Zr. Hendrika Eerdeken – Wijnegem 87j
Juli	Zr. Paulina Feyen – Kortrijk 93j

2019

-

Bijlage 5: Missionarissen van de provincie Heilig Hart

NAAM	VOORNAAM	GEBORTE	PLAATS	VERTREK	TERUG	MISSIE	OVERLEDEN
MEUKENS	Mathilde	1880 - 06.03	Beverlo	1925 - 12.17	1947 - 01.04	Congo	Jette, 30/10/1961
VLEURINCK	Rachel	1897 - 06.20	Gent	1925 - 12.17	1940 - 02.05	Congo	Kortrijk 15/10/1955
VAN ASSCHE	Maria	1899 - 08.13	Lippelo	1925 - 12.17	1934 - 12.18	Congo	Kortrijk 9/03/1993
HERKENS	Valerie	1877 -	Luik	1925 - 12.17	1934 - 11.30	Congo	Kortrijk 25/01/1962
WOLKENAR	Hubertine	1902 - 10.20	Lontzen (Eupen)	1925 - 12.17	1938 - 07.01	Congo	Kortrijk 13/03/1991
VANDERHEYDEN	Josephine	1895 - 11.08	Eksel	1928 - 10.22	1940 - 02.29	Congo	Kortrijk, 9/05/1974
WILLEMS	Maria	1903 - 06.12	Oostham	1928 - 10.22	1950 - 07.16	Congo	Kortrijk, 29/07/1969
BOEYKENS	Leonie	1901 - 01.17	Kuggenhout	1931 - 11.13	1938 - 06.06	Congo	Kortrijk 17/04/1998
SCHRÛDER	Maria	1903 - 12.27	Rôdt	1931 - 11.13	1977 - 08.01	Congo	Brussel - 22/04/1990
HULSMANS	Maria	1909 - 11.11	Heusden	1935 - 09.27	overleden	Congo	Congo 1943 - 09.20
DE BUYSER	Octavie	1909 - 09.10	Lippelo	1935 - 09.27	1949 - 12.07	Congo	Kortrijk 6/01/1950
DE BRANDT	Elisa	1902 - 01.22	Groot-Bijgaarden	1935 - 09.27	1975 - 07.07	Congo	Brussel 21/09/1986
WEISS	Hélène	1905 - 08.13	Schweenheim (Euper)	1935 - 09.27	1958 - 03.09	Congo	Jette 17/01/1985
WAUMANS	Maria	1907 - 09.05	Lippelo	1938 - 01.28	1946 - 03.02	Congo	Kortrijk 21/06/1967
JOUCK	Simone	1915 - 07.18	Aywailles	1940 - 03.06	1961 - 12.27	Congo	Gr.Bijgaarden 9/02/1962
THIRION	Marthe	1919 - 11.04	Heyd-Aisne	1946 - 03.01	2005 - 10.07	Congo/Ruanda	Kortrijk, 23/09/2008
HOOGSTYNS	Elisa	1911 - 02.05	Gerdingen	1946 - 09.21	1991 - 11.05	Congo	Kortrijk, 7/03/2004
VANDEVOORT	Josée	1918 - 11.14	Kuringen	1946 - 10.05		Congo	Congo, (LUB) 16/9/2015
WATERINCKX	Marie-Paule	1923 - 04.15	Aalst	1950 - 05.02	1988 - 04.19	Congo	
BERTRAND	Marcelle	1928 - 02.07	Aywailles/Remouch	1950 - 12.26	1991 - 11.05	Congo	
MORTIER	Anna	1905 - 07.26	Vlierzele	1951 - 01.12	overleden	Congo	Kafubu, 26/11/1952
VANDECRUYS	Bertha	1921 - 01.26	Peer	1951 - 11.27	1953 - 06.17	Congo	Kortrijk, 30/06/2010
LARCIMONT	Christiane	1921 - 04.13	Montigny	1951 - 12.14	1953 - 07.10	Congo	uitgetreden
JANSSENS	Yvonne	1919 - 02.06	Kuringen	1952 - 11.11	1996 - 04.03	Congo	Kortrijk, 10/09/2012
PLESSERS (1)	Catherina (Catho)	1927 - 02.11	Neerpelt	1952 - 11.11	1991 - 10.31	Congo	St.P.Leeuw, 23/03/2010
CREEMERS	Marguerite	1913 - 10.01	Gerdingen	1953 - 12.08	1972 - 08.04	Congo	Wijnegem 3/08/01999
WILLEMS	Thérèse	1922 - 11.12	Wijchmaal	1954 - 11.04	1978 -	Congo	Kortrijk, 15/08/2012
VANGANSEWINKEL	Albertine	1919 - 01.23	Peer	1955 - 08.16	1991 - 05.25	Congo	Kortrijk 11/08/2003
JANSSEN	Jeanne	1917 - 03.27	Neerpelt/Budel	1956 - 09.16	1964 - 20.07	Congo	Jette, 30/01/01995
VAN ROSSEM	Julia	1921 - 06.12	Groot-Bijgaarden	1956 - 09.16	1991 - 05.25	Congo	Jette, 03/11/2005
REUMERS (1)	Marie-Jeanne	1927 - 11.24	Wijchmaal	1957 - 09.28	1958 - 06.18	Congo	uitgetreden
VANPARIJS	Cecile	1932 - 22.10	Lauwe (° Lisala Cong	1957 - 09.28	1980 - 05.18	Congo	Brussel, 7/12/1980
WELTJENS (1)	Maria	1933 - 02.14	Kaulille	1958 - 08.18	1982 - 06.16	Congo	
REUMERS (2)	Marie-Jeanne			1959 -	1967	Midden-Oosten	uitgetreden
WELS	Gertrude	1923 - 01.04	Bree	1959 - 09.01	1961 - 01.02	Congo	Kortrijk, 28/02/2012
VAN WAELVELDE	Godielieve	1927 - 11.27	Lokeren	1960 - 05.10	1975 - 07.07	Congo	
D'HOSE	Gabrielle	1922 - 02.18	Brakel	1960 - 07.27	1987 - 04.15	Congo	Kortrijk, 7/10/2014
VANDERVELDEN	Catharina (Catho)	1932 - 10.20	Lommel	1960 - 09.27		Congo	
DE RIDDER	Maria	1937 - 06.13	Eeklo	1961 - 01.09	1976 - 09.25	Congo	Wilrijk, 13/03/2009
ULENAERS	Maria Elisa	1922 - 09.22	Linde Peer	1961 - 01.31	2005 - 05.28	Congo/Rwanda	Kortrijk, 19/08/2012
RAMPSELBERGH	Lea	1938 - 06.19	Groot-Bijgaarden	1962 - 09.20	1982 - 07.10	Congo	
VERMEERSCH	Gabrielle	1921 - 12.18	Oudenburg	1963 - 01.26	1987 - 06.06	Congo	Kortrijk, 17/07/2003
CEYSSENS (1)	Maria	1933 - 03.13	Ellikom	1963 - 08.25	1991 - 30.10	Congo	
LECLUYSE	Thérèse	1935 - 04.03	Kortrijk (° Elsene)	1963 - 08.25	1991 - 10.30	Congo	
CEYSSENS (1)	Ghislaine	1936 - 04.23	Bree	1963 - 10.16	1966 - 06.08	Korea	
DEGEZELLE	Irène	1931 - 12.30	Boezinge	1963 - 10.16	1967 - 04.11	Korea	Lier, 17/10/2006
GEYS	Lucie	1937 - 08.03	Eksel	1966 - 09.20		Congo	
MILLER	Jeanne	1911 - 05.25	Herfelingen	1969 - 09.02	1991 - 05.25	Congo	Kortrijk 13/10/2000
Houben (1)	Maria (Miet)	1941 - 04.20	Helchteren	1970 - 08.23	1992 - 12.20	Congo	
BEX	Jozefa (Josta)	1945 - 07.03	St.Lambrechts Herk	1971 - 08.10	1981 - 22.07	Congo	
CEYSSENS (2)	Ghislaine			1972 - 09.12	1975 - 07.07	Congo	
GEENS	Suzanne	1915 - 01.19	Luik	1972 - 09.28	1975 - 07.15	Congo	Hornu, 4/07/1996
WILLOCX	Rosa	1944 - 06.17	Hamme	1974 - 04.23		Congo	
JOUCK	Isabelle	1921 - 01.31	Aywailles	1976 - 09.17	1982 - 08.14	Congo	Ganshoren, 30/10/2006
RENCKENS	Maria	1928 - 03.06	Linde Peer	1985 - 08.06	1991 - 07.30	Tunesië	Deurne, 10/2/2016
CEYSSENS (2)	Maria			1992 - 07.17	1995 - 07.20	Tunesië	
PLESSERS (2)	Catho			1992 - 08.18	2001 - 02.02	Tunesië	S-Piet.-Leeuw, 24/3/2010
BOËL	Maria (Miet)	1949 - 03.20	Baardegem	1992 - 16.09		Benin	
WELTJENS (2)	Maria			1994 - 08.02	2006 - 04.29	Congo	
MESTDAGH	Lena	1961 - 12.10	Beveren-Leie	1996 - 02.20		Gabon-Libreville	
Houben (2)	Maria (Miet)			1997 - 08.24	2014 - 06.01	Tunesië	

Samengesteld door Jurgen Renders en zr Hilde Uyttersprot
Groot-Bijgaarden, 12 mei 2019